

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра української мови

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Жанна Колоїз

Протокол № _____

« _____ » _____ 2023 р.

Реєстраційний № _____

« _____ » _____ 2023 р.

ФУНКЦІЙНО-СТИЛІСТИЧНИЙ ПІДХІД
ДО ВИВЧЕННЯ ЗАСОБІВ ХУДОЖНЬОЇ ОНОМАСТИКИ
В ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

Кваліфікаційна робота студентки групи
УАФм-22 другого (магістерського) рівня
спеціальності 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література),
додаткової спеціальності 014.02 Середня
освіта (Мова і література англійська)
Чумаченко Аліни Олександрівни

Керівник: кандидат філологічних наук,
доцент **Малюга Н. М.**

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (ім'я та прізвище)

Члени комісії _____

(підпис) (ім'я та прізвище)

(підпис) (ім'я та прізвище)

(підпис) (ім'я та прізвище)

(підпис) (ім'я та прізвище)

Кривий Ріг – 2023

АНОТАЦІЯ

Чумаченко А. О. Функційно-стилістичний підхід до вивчення засобів художньої ономастики в профільній школі: кваліфікаційна робота. Кривий Ріг, 2023. 84 с.

У магістерській роботі досліджено лінгвістичні засади навчання художньої ономастики в профільній школі за допомогою функційно-стилістичного підходу. З'ясовано зміст поняття «функційно-стилістичний підхід» у науковій літературі. Окреслено специфіку понять «ономастика» та «художня ономастика». Описано основні засади лінгводидактики, підходи, принципи та методи навчання мови, особливості формування комунікативної компетентності учнів. З'ясовано структурно-семантичні особливості онімного простору в романах С. Процюка «Під крилами великої Матері. Ментальний Майдан» та Ю. Яновського «Майстер корабля», зокрема антропонімів та топонімів. Проаналізовано чинні програми для закладів середньої освіти, підручники з української мови. Створено методичку навчання онімів за функційно-стилістичним підходом.

Ключові слова: онімний простір, художня ономастика, антропонім, топонім, комунікативна компетентність, функційно-стилістичний підхід, профільна школа.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРОВАДЖЕННЯ ФУНКЦІЙНО-СТИЛІСТИЧНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ	9
1.1. Функційно-стилістичний підхід як лінгводидактична проблема..	9
1.2. Лінгвістичні аспекти вивчення одиниць ономастики в семантичному просторі художнього мовлення.....	13
1.3. Лінгводидактичні засади формування комунікативної компетентності учнів.....	23
Висновки до першого розділу.....	30
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОНІМНОГО ПРОСТОРУ РОМАНІВ С. ПРОЦЮКА «ПІД КРИЛАМИ ВЕЛИКОЇ МАТЕРІ. МЕНТАЛЬНИЙ МАЙДАН» ТА Ю. ЯНОВСЬКОГО «МАЙСТЕР КОРАБЛЯ»	32
2.1. Функції антропонімів в оформленні історико-культурного тла роману С. Процюка.....	32
2.2. Антропонімний простір роману Ю. Яновського «Майстер корабля».....	40
2.3. Умотивованість функціонування різних груп топонімів у романах С. Процюка та Ю. Яновського.....	44
Висновки до другого розділу.....	52
РОЗДІЛ 3. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙНО-СТИЛІСТИЧНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАННІ ОНОМАСТИКИ В ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ	55
3.1. Аналіз навчально-методичного забезпечення в контексті досліджуваної проблеми.....	55
3.2. Методика навчання засобів художньої ономастики в профільній школі за функційно-стилістичним підходом.....	61

	4
Висновки до третього розділу.....	67
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77
ДОДАТОК.....	78

ВСТУП

Власні назви, або оніми – це одиниці, що посідають важливе місце в лексичному складі кожної мови. Їхнім вивченням займаються дослідники інтегрованої науки – ономастики, яка поєднує в собі дані з історії, культурології, географії, соціології, лінгвістики, психології тощо.

Становлення цієї мовознавчої дисципліни розпочалося в XIX ст. Згодом ономастика виокремлюється в лінгвістичний розділ, а це спричиняється до виникнення потреби її всебічного вивчення. Найбільш авторитетними дослідниками онімної лексики в наукових колах визнано А. Білецького, В. Горпинича, І. Желєзняк, М. Худаша, К. Цілуйка.

У 2-й пол. XX ст. виникає літературна ономастика. Вона займається вивченням вживання та побутування онімів у художній літературі. У царині літературної ономастики відомими є імена Л. Белея, В. Калінкіна, Ю. Карпенка, Г. Лукаш, Є. Отіна, П. Чучки та ін. Як стверджують учені, оніми, потрапляючи в художнє мовлення митців, починають набувати стилістичного й інтертекстуального характеру. Онімний простір будь-якого літературного твору є специфічним – завдяки номінації своїх героїв автор розкриває їхні характери. Тож від вибору письменником власних назв залежить сприймання художнього твору реципієнтом. Саме тому навчання ономастики у профільній школі допомагає учням не лише розглядати власні назви в контексті лексикології, а й інтегрує отримані знання з дослідженням літературних героїв через їхні номінації.

Для реалізації мовної освіти, та навчання ономастики зокрема, вчителі можуть послуговуватися різними підходами. Функційно-стилістичний підхід для навчання мови за програмами середньої освіти успішно досліджують українські вчені З. Бакум, І. Гайдаєнко, О. Горошкіна, О. Караман, С. Караман, Л. Мамчур, Л. Мацько, В. Мельничайко, Л. Паламар, М. Пентиліук, Л. Рожило та ін. Його сутність базується на взаємних зв'язках функціональної стилістики з іншими розділами мовознавства в курсі

навчання української мови.

Актуальність нашої роботи зумовлена необхідністю вивчення особливостей реалізації функційно-стилістичного підходу для навчання літературної ономастики на прикладах онімного простору романів українських письменників Степана Процюка «Під крилами великої Матері. Ментальний Майдан» та «Майстер корабля» Юрія Яновського. Обидва твори містять багатий фактичний матеріал, який досі не піддавався спеціальному аналізу в аспекті заявленої теми. Комплексний аналіз мовотворчості цих авторів дасть змогу виявити виражальний потенціал тих чи тих експресивних онімних одиниць (зокрема, антропонімів та топонімів), окреслити їхнє функційне навантаження у формуванні історико-культурного тла творів. Крім того, онімний простір роману Ю. Яновського слугуватиме ілюстративним матеріалом для навчання ономастики учнів профільної школи, адже цей твір входить до програми з української літератури в 11 класі.

Мета дослідження полягає в розкритті ефективності застосування функційно-стилістичного підходу до засобів вивчення художньої ономастики у профільній школі.

Для досягнення окресленої мети розв'язували такі **завдання**:

1) розкрити сутність понять «функційно-стилістичний підхід» та «ономастика», «літературна ономастика»;

2) описати ключові підходи, принципи та методи навчання ономастики в концепції Нової української школи;

3) з'ясувати функціональні особливості використання онімів художніх творів на прикладі романів «Під крилами великої матері. Ментальний Майдан» С. Процюка та «Майстер корабля» Ю. Яновського;

4) проаналізувати навчально-методичне забезпечення в контексті досліджуваної проблеми;

5) розробити власну систему дидактичних матеріалів та створити урок для практичної реалізації процесу навчання ономастики у профільній школі.

Об'єктом дослідження є процес навчання онімної лексики, зокрема

антропонімів та топонімів за допомогою функційно-стилістичного підходу.

Предметом наукової праці є особливості функційно-стилістичного підходу для навчання ономастики.

Джерельною базою послужили романи С. Процюка «Під крилами великої Матері. Ментальний Майдан» та Ю. Яновського «Майстер корабля».

Основні методи дослідження: теоретичний аналіз (вивчення теоретичних засад дослідження загальної та літературної ономастики в лінгвістичній науці; принципів та методів навчання ономастики в старшій школі); критичний аналіз (дослідження основних підходів до класифікації антропонімів та топонімів; ключових підходів до навчання ономастики в профільній школі); теоретичний синтез (узагальнення теоретичних відомостей про онімну лексику та її функціонування в художньому творі); контекстуальний аналіз; системний аналіз (добір фактичного матеріалу та його групування); метод суцільної вибірки; описовий метод (опис особливостей функціонування антропонімів та топонімів у романах). У другому практичному розділі роботи використано метод проектування для розробки навчальних вправ.

Теоретична значущість роботи полягає в детальному розгляді проблеми навчання засобів художньої ономастики в профільній школі за допомогою функційно-стилістичного підходу.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати проведеного дослідження сприятимуть подальшій розробці окресленої проблеми; ними можуть скористатися студенти-філологи під час вивчення лексичних засобів стилістики, а також учні на уроках з української мови в загальноосвітніх навчальних закладах. Розроблені вправи, зміст яких скерований на комплексне засвоєння онімів, зокрема художніх, є цікавими та корисними для педагогів, а також здобувачів освіти профільної школи.

Апробація результатів дослідження: результати кваліфікаційного дослідження представлені на V Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Образне слово Придніпров'я», НТУ «Дніпровська

політехніка» (Дніпро, 23 грудня 2021 р.); «Наукових читаннях до Міжнародного дня слов'янської писемності», Кривий Ріг, 17 травня 2023 р.; I Міжнародній науково-практичній конференції «Topical aspects of modern scientific research», Токіо, 28–30 вересня 2023 р.

Із теми дослідження опубліковано такі праці:

1. Чумаченко А. Функції антропонімів в оформленні історико-культурного тла роману Степана Процюка «Під крилами великої Матері. Ментальний Майдан». *Матеріали студентських наукових читань* : зб. наук. пр. Кривий Ріг, 2021. Вип. 9. С. 158–164.

2. Король А. М., Чумаченко А. О. Формування комунікативної компетентності учнів до навчання української мови лінгводидактичними засадами. *Topical aspects of modern scientific research* : зб. матер. I Міжнародної науково-практичної конференції. Токіо, 2023. С. 127–132 (у співавторстві, особистий внесок становить 50 %).

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів та загальних висновків, списку використаної літератури, який нараховує 59 позицій, списку використаних джерел, що містить два найменування, і додатку. Повний обсяг дослідження – 84 сторінки, із яких 71 сторінка основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРОВАДЖЕННЯ ФУНКЦІЙНО-СТИЛІСТИЧНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

1.1. Функційно-стилістичний підхід як лінгводидактична проблема

Метою навчання мови в середніх загальноосвітніх закладах є комунікативна підготовка учнів на мовленнєвій основі. За умови її досягнення школярі повинні отримати знання та виробити вміння й навички, що допомагатимуть їм змістовно, граматично правильно, логічно й виразно виражати власні думки під час усного чи писемного спілкування. Профільне навчання мови полягає у «формуванні інтелектуально розвиненої, морально досконалої, національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка вільно володіє виражальними засобами сучасної української літературної мови, її стилями, різновидами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), відзначається активною громадською позицією, готовністю до подальшого професійно орієнтованого навчання, спроможна самостійно визначати цілі самонавчання, самовиховання й саморозвитку та дієво їх реалізовувати» [47, с. 4].

Для реалізації мети освіти педагоги можуть обстоювати різні підходи до навчання. Зокрема, М. Пентилюк, Л. Мамчур, С. Омельчук та інші вчені визначають підхід до навчання мови категорійним поняттям лінгводидактики – складною системою закономірностей, принципів, правил, технологій, форм, методів, прийомів і засобів навчання [30; 38; 39; 40]. Відповідно до вимог чинної програми для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів з української мови та Державного стандарту мовної освіти України, її викладання можна здійснювати шляхом функційно-стилістичного підходу (ФСП): для оволодіння мовою як засобом комунікації недостатньо засвоїти тільки формальний бік її явищ, потрібно

навчитися ще й доцільно користуватися ними в мовленні, тобто успішно засвоїти комунікативну компетентність. Тому в програмах середньої освіти нині знаходить реалізацію функційно-стилістичний підхід, його як проблему лінгводидактики досліджувало багато українських вчених, серед яких: З. Бакум, І. Гайдаєнко, О. Горошкіна, С. Караман, О. Караман, Л. Мамчур, Л. Мацько, В. Мельничайко, М. Пентилюк, Л. Паламар, Л. Рожило та інші.

У лінгводидактичних студіях знаходимо кілька визначень функційно-стилістичного підходу. На думку дослідниці В. Мельничайко, це один із засобів удосконалення викладання рідної мови, який базується на синтезі стилістики з кожним розділом мовознавства [33, с. 76], а лінгвістка Т. Шелехова пише, що це підхід навчання, який пов'язує мовну систему та мовлення, парадигматику й синтагматику, статику й динаміку і, крім того, забезпечує перехід від мови як семіотичної системи до мови як практичного виду людської діяльності (комунікації) [56, с. 8].

На наш погляд, найбільш містке та розлоге трактування названого поняття знаходимо в М. Пентилюк, зауважимо, саме вона вперше в українській лінгводидактиці описала теоретичні засади функційно-стилістичного підходу до вивчення мовних явищ. Учена стверджує, що головним принципом в організації навчання на основі ФСП є рух від тексту, на матеріалі якого повторюються, узагальнюються й поглиблюються знання про систему мови, активізуються засоби всіх мовних рівнів у їх взаємодії (фонетики, лексики, граматики, синтаксису, риторики, стилістики). Тож володіння знаннями з стилістики сприяє покращенню комунікативної культури людини, формуванню вміння користуватися мовними засобами в різних сферах та ситуаціях спілкування [42, с. 8]. Цей підхід є чинником сприяння активізації пізнавальної діяльності школярів у процесі навчання, спирається на системні відношення «мова – мовлення».

Усі розділи шкільного курсу української мови дійсно тісно пов'язані. Такий узаємозв'язок найбільше проявляється в оволодінні учнями стилістичних норм. Грамотно побудована комунікація не буде правильною

без виразності та стилістичного забарвлення. Тому суть ФСП базується на взаємозв'язках функціональної стилістики з іншими мовознавчими розділами курсу навчання сучасної української мови заради цілісного вивчення мови і мовлення [11].

За визначенням укладача універсального словника-довідника С. Олефіренко, стилістика є лінгвістичною наукою, що описує функціональну сторону системи мови в її сучасному стані та діячності, пояснює закономірності використання мови в процесі комунікації [52, с. 432]. Один із її напрямків – функціональна (мовленнєва) стилістика – досліджує закономірності функціонування мови у процесі спілкування в різних комунікативних сферах.

Цей напрямок має вагомий роль у практиці вироблення комунікативних умінь у школярів. Учений А. Кучеренко, описуючи різні підходи до викладання української, зазначає, що за допомогою ФСП учні розкривають багатство та красу мови; учаться використовувати різні мовні засоби відповідно до специфіки конкретної комунікативної ситуації; добирають семантичні й граматичні виражальні засоби мови; ознайомлюються з нормами того чи того функціонального стилю – основного поняття функціональної стилістики [23].

На думку дослідниці Т. Можарової, функціональний стиль мовлення – це деякий суспільно усвідомлений мовленнєвий вид, який реалізується в певному соціальному середовищі та формі свідомості, для нього характерним є конкретне типове стилістичне забарвлення, що проявляється через особливості функціонування мовних засобів і специфічну мовленнєву організацію, містить власні критерії відбору й синтез мовних одиниць і визначається комунікативними завданнями у відповідній сфері [35, с. 162]. А науковець С. Богдан, послуговуючись іншою термінологією, додає, що основною умовою існування функційного стилю є системність мовлення – замкнутість і характеристика певних постійних ознак. Її прояв в тому, що відбір мовних засобів зумовлений головними стильовими ознаками, що

залежать, звісно, від сфери й завдань спілкування та стилістичної норми – сукупності правил, які визначають семантичні, функційні можливості та емоційно-оцінну доцільність залучення одиниць мови в той чи той стиль [4, с. 13].

У шкільному курсі української мови виокремлено такі функціональні стилі: науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, художній і розмовно-побутовий. Учні досліджують функції кожного з них, здійснюють добір та аналіз текстів із найхарактернішими мовними засобами. Крім того, школярі можуть оволодівати стилями мовлення в синтезі вивчення лексичних, фонетичних, граматичних явищ мови, адже під час засвоєння теорії фонетики, лексики, граматики, виконання практичних вправ із правопису й пунктуації учні водночас збагачують власний словник, знайомляться з характерними для того чи того мовного явища стилістичними особливостями і вивчають їх [24].

З огляду на сказане учні протягом вивчення всього шкільного курсу мови розвивають свої стилістичні навички:

- виконання стилістичних заміन – підбір одних мовних одиниць замість інших;
- розрізнення стилів та визначення їх домінуючих характеристик;
- стилістичне редагування – вдосконалення стилю усного чи писемного мовлення;
- доцільне використання певного стилю в мовленнєвій практиці;
- стилістичний аналіз – уміння визначати функцію певної мовної одиниці в мовленні (за Н. Голуб [7, с. 18]).

Оволодіння мовленням через ФСП здійснюється переважно на матеріалах текстів, адже він є центральною одиницею спілкування та має стилетвірний характер, забезпечує ефективне засвоєння мовних явищ та ілюструє їх функціонування. Тому систематична робота над текстом і має займати чільне місце на уроках української мови в профільній школі, зокрема й під час вивчення одиниць ономастики. Тільки у зв'язному тексті

найповніше розкрито своєрідність граматичної будови мови, семантичного значення слова, його сполучуваність з іншими мовними одиницями, простежується різноманітність форм і засобів зв'язку мовних засобів. Текст є складною структурою різних за характеристиками елементів, утворюється він завжди в межах певного функціонального стилю, тому має вмотивованість використання мовленнєвих форм, характеру організації домінуючої інформації. Зважаючи на те, що текст є матеріалом добування стилю і в ньому ж він реалізується, досліджувати мовні засоби будь-якого розділу мовознавства варто і з його залученням.

Отже, функціонально-стилістичний підхід до навчання мови дозволяє здійснити на практиці її багатоаспектне засвоєння – вивчення мовних явищ із точки зору комплексного оволодіння певною одиницею мовлення в єдності граматичної форми, лексичного значення і стилістичної функції, а також побачити структурованість, внутрішню організованість, семантичний простір мовних одиниць, особливості їхнього функціонування в текстах різних стилів задля розв'язання мовцем комунікативно-мовленнєвих завдань. Ураховуючи обрану тему нашого дослідження, можемо стверджувати, що функціонально-стилістичний підхід може бути спрямований і на визначення особливостей функціонування, доцільності ономастичних одиниць у текстах різних стилів, проілюструємо це в практичних розділах роботи.

1.2. Лінгвістичні аспекти вивчення одиниць ономастики в семантичному просторі художнього мовлення

У складі лексичної системи будь-якої мови особливе місце посідають власні назви (оніми), оскільки людина прагне номінувати навколишні предмети. Наприклад, дослідниця С. Вольфрам трактує власні назви так: «Це найменування конкретних аспектів, таких як люди, міста, гори, університети чи битви. Такі власні назви є основним критерієм класифікації всіх власних іменників» [59, с. 243]. Схоже тлумачення знаходимо в С. Грінбаума та

Е. Вайнера, які до названих слів зараховують ще назви тварин та установ [58, с. 82]. Науковці С. Чалкер та Е. Вайнер, дотримуючись тієї ж думки про лексико-граматичні групи власних назв, зазначають, що це іменник, який належить певній унікальній особі, місцю, тварині та контрастує із загальним іменником [57, с. 319].

Нам імпонує думка О. Грекова, що одиницею вивчення ономастики є онім, тобто «власна назва, що використовується для виділення об'єкта реальної дійсності і відокремлення його від інших подібних об'єктів» [8, с. 95]. Тобто можемо зробити висновок, що онім є одиницею вивчення ономастики – інтегрованої науки, що поєднує в собі дані з історії, культурології, географії, соціології, лінгвістики, психології тощо.

Ономастика ставить на меті дослідити власні назви, їхню історію, будову та семантику. Становлення цієї мовознавчої дисципліни припадає лише на ХІХ ст. Трохи пізніше ономастика виокремлюється в окремий розділ мовознавства, тоді ж і виникає потреба всебічного її вивчення. Вагомий внесок у дослідження онімної лексики зробили такі вчені: А. Білецький, В. Горпинич, І. Желєзняк, М. Худаш, К. Цілуйко та ін.

Усе своє життя людина позначає предмети власної реальності певними мовними знаками. Цей процес безперервний і постійний. Кожен раз, коли людина пізнає світ, вона якимось чином називає його частини. Більш того, людина їх диференціює, ідентифікує та навіть індивідуалізує, тобто дає власні назви. Усім мовам властива здатність утворювати й розрізняти дві лексичні групи, як-от: онімну (пропріальну) та апелятивну. Перша група пов'язана з власними назвами, друга – із загальними [6, с. 54].

Останнім часом зростає увага до функціонування власних назв, тому наука, яка займається дослідженням їхньої історії, будови, семантики, етимології тощо, активно розвивається [10]. Дефініція термінів ономастики в енциклопедичних, лінгвістичних та тлумачних словниках усталилася: ономастика – розділ мовознавства, який вивчає власні назви. Так називають також сукупність власних назв, позначуваних терміном «онімія» [26]. Крім

того, В. Лучик підходить до висвітлення проблем ономастики суто із засад лексикології [27], а О. Калюта – психолінгвістики [17].

У свою чергу, лінгвіст Ю. Карпенко, урахувавши багатоаспектність предмета дослідження, зазначає, що «ономастика – це розділ мовознавства, який досліджує власні назви, їх сутність, специфіку, будову, групування, закономірності функціонування, їх походження та розвиток. Утім, є підстави говорити й про те, що ономастика – не розділ, а окрема наука, сурядна з мовознавством» [19, с. 1].

У лінгвістичній науці ономастику вважають досить молодого дисципліною, тому багато питань ще не до кінця розв'язано. Свій початок вона бере з XIX ст., коли починається ґрунтовне вивчення власних назв. Лише на кінець XIX ст. завдяки попереднім спробам дослідити ономастичний простір ономастика виокремлюється в окремий розділ, а в 1930-х рр. вона отримала свій науковий статус після першого Міжнародного ономастичного конгресу, скликаного у Франції за підтримки А. Доза. В Україні перший етап активного розвитку ономастики припадає на 60–70-і роки XX ст. [27].

Питанням ономастики присвячено чимало досліджень. Серед витоків вивчення цієї мовознавчої дисципліни стоять А. Білецький, В. Горпинич, І. Желєзняк, Л. Масенко, А. Непокупний, В. Німчук, О. Стрижак, М. Худаш, К. Цілуйко та ін.

Ця мовознавча наука має свої розділи (згідно з категоріями об'єктів, які мають власну назву): антропоніміка – вивчення власних назв людського населення; топоніміка – вивчення географічних об'єктів; зооніміка – вивчення власних назв тварин; космоніміка (астроніміка) – вивчення космічних об'єктів; теоніміка – вивчення назв божеств; ергоніміка – вивчення назв, пов'язаних із роботою або справою; хрононіміка – вивчення назв, пов'язаних із часом; хрематоніміка – вивчення назв грошей [21, с. 4]. Найбільш вживаними групами ономастики є антропоніми та топоніми. Зупинимось детальніше на них.

Вивченням антропонімів займається мовознавча дисципліна антропоніміка, яка є одним з розділів ономастики. Зародилася вона в ХІХ ст., а своє стрімке формування почала в І пол. ХХ ст. 1960-90-і рр. ХХ ст. характеризуються швидким розвитком української антропонімії. Антропоніміка постійно активно розвивається, оскільки інтерес до формування та вживання власних імен ніколи не вгасає [55, с. 3].

Вивченням питань цієї лінгвістичної науки в різний час займалися такі науковці, як-от: Л. Белей, В. Горпинич, Т. Гриценко, І. Желєзняк, О. Карпенко, М. Худаш та ін.

Ця мовознавча наука ставить низку завдань, які потрібно вирішити, тож вона «досліджує особливості утворення антропонімів, основні принципи номінації людини, шляхи переходу апелювання в антропоніми, і навпаки, хронологічні характеристики антропонімів, їх зміни в часі виникнення різних форм найменування людини, словотвір різних класів антропонімів, функціонування тих чи тих антропонімів у мові на різних хронологічних зрізах» [5, с. 6–7].

Серед класу антропонімів виділяють особові імена людей, їхні прізвища та імена по батькові, а також прізвиська та псевдоніми [15].

Існують найрізноманітніші класифікації антропонімів, в основу яких покладено такі критерії: час виникнення, джерело виникнення, фонетичне та лексичне оформлення, структура антропоніма. Оскільки єдиним призначенням антропонімів є позначення власних назв людей, вони також можуть стосуватися номінувань, які можна пояснити особливостями психології особистості, звичаями, етнічного світогляду, історією культури тощо [37]. З цього приводу М. Худаш зазначає, що, різновиди особових назв виникають через різні причини (періоди, соціальні прошарки), у своєму творенні використовують різноманітні мовні засоби. Антропоніми відображують різнобічні умови життя народу – природу, повсякденну працю, побут, суспільно-політичний і економічний лад, а також духовну та матеріальну культуру, взаємозв'язки з іншими народами, психічний склад та

світогляд [54, с. 10].

Учений розподіляє антропоніми на такі групи:

1) власне антропоніміїні, до них належать власні назви, в основу яких покладена лише антропонімічна система: Василь, Катерина та ін.

2) апелятивні, тобто це такі власні назви, які не мають на меті назвати людину за її власними особовими назвами, вони дають двозначне значення і використовуються тільки тоді, коли апелятивним словом заміняють ім'я вже відомої людини. Такими апелятивними антропонімами можна не лише ідентифікувати людину, але й звернути увагу: місіс, сер, пані, містер та ін.

3) мішані (антропоніміїно-апелятивні), які поєднують власне антропоніміїні та апелятивні антропоніми: міс Марта, пан Степан, місіс Маргарет тощо [54, с. 110].

Зазвичай у сучасному мовознавстві антропоніми поділяють на такі типи [15]: власне ім'я – особиста назва людини, персонажа чи тварини (Петро, Марина); ім'я по батькові – особиста назва людини, що походить від предків по батьківській лінії (Володимирович, Семенівна); прізвище – частина повного імені людини (Шевченко, Кобилянська); прізвисько – неофіційна назва, яка характеризує людину (Нетудихата, Вирвидуб); псевдонім – особиста назва людини, яка не є справжньою та використовується в певних цілях (Олесь Гончар, Іван Багрянний).

До антропонімів зараховують ще андроніми (ім'я жінки за найменуванням її чоловіка), патроніми (ім'я людини, яке вона отримує по чоловічій лінії), а також матроніми (ім'я людини, яке вона отримує по жіночій лінії) [3].

Топоніміка є одним із розділів ономастики та ставить на меті вивчити географічні назви, особливості їхнього походження, динаміку розвитку, лексичне значення, вимову та написання. Це комплексна наука, яка поєднує в собі знання інших дисциплін. Г. Лабінська зауважує, що «вчені розглядають топоніміку як синтез лінгвістики, географії та історії, хоч інколи зауважують, що ті топоніми, які цікаві для істориків, не становлять інтересу для географів

і навпаки» [25, с. 7].

У мові художнього твору антропоніми, зазвичай, поділяють на дві групи: до першої групи зараховують антропоніми, опосередковано введені до мови твору, вони оформлюють історико-культурне тло (історичні, культурні діячі тощо); антропоніми, що безпосередньо використовують для надання стилістичної характеристики мови твору (імена головних та другорядних героїв тощо) [2].

На території України топоніміка почала формуватися активно лише в II пол. XIX – I пол. XX ст, а її ствердження припадає на повоєнні роки.

Вивченням питань цієї лінгвістичної науки в різний час займалися такі науковці, як-от: І. Желізняк, Ю. Карпенко, А. Непокупний, К. Цілуйко та ін.

Поділяємо думку Х. Хангомедова, що виникнення топонімів зумовлюється потребою позначення територіальності фізико-географічних, соціально-економічних та політичних показників. Усі вони мають певний зв'язок: «людина – територія», «людина – довкілля» [53, с. 32].

Проблема класифікації топонімів у сучасному мовознавстві наразі є дуже дискусійною. Не існує єдиного поділу топонімів, оскільки в кожному класифікацію покладено певний критерій (семантичний, морфологічний, етимологічний, географічний тощо), а також сам предмет вивчення топоніміки (топонім) багатоаспектний.

Так, наприклад, на етимологічному принципі вибудовано класифікацію Ф. Палацького, яка стоїть серед перших спроб класифікації топонімів. У процесі вивчення назв слов'янських поселень учений розподілив топоніми на такі групи: назви, які були утворені від імен власників поселень; назви, які залежать від топографічного розташування, а також неясні та незрозумілі топографічні назви [44, с. 16].

Тривалий час у топоніміці послуговувалися класифікацією Ф. Міклошича, у якій науковець здійснив поділ географічних назв за семантичним принципом. Він виокремлює такі групи топонімів, які позначають: землю; воду; тваринний світ; рослинний світ; колір; будівлі; рід

занять людей; знаряддя праці; етнічні назви; назви, які стосуються суспільного ладу [44, с. 16]. Але ця класифікація не є довершеною, оскільки в кожному з груп можна віднести однакові топоніми, немає розрізнення загальних і власних назв.

Коли онім починає використовуватися в мові художнього мовлення, то він набуває назви «літературний онім». Власне, він вже стає одиницею літературної ономастики, тому дуже важливо диференціювати поняття «ономастика» та «літературна ономастика». Остання дисципліна виокремилася в самостійний розділ мовознавства лише в II пол. XX ст. Наукові досягнення в літературній ономастиці зробили такі вчені: Л. Белей, В. Калінкін, Ю. Карпенко, В. Супрун та ін.

Поряд із загальноживаним терміном «літературна ономастика» функціонують менш відомі – «художня ономастика», «поетична ономастика», «стилістична ономастика», «художньо-літературна ономастика» тощо. В Україні сформувалися різні наукові школи, що займаються дослідженням побутування власних назв у художньому мовленні, зокрема Ужгородська, Донецька та Одеська [17]. Представниками Одеської ономастичної школи, крім її засновника та фундатора Ю. Карпенка, є М. Зубова, О. Карпенко, М. Мельник, Л. Фоміна та ін. Учені послуговуються терміном «літературна ономастика». До складу Донецької ономастичної школи, очолюваної Є. Отіним, входять В. Калінкін, Е. Кравченко, Г. Лукаш та ін., вони вводять в обіг термін «поетична ономастика», запропонований В. Калінкіним [16]. Ужгородську ономастичну школу формують П. Чучка (засновник), Л. Белей, О. Белей, С. Пахомова, М. Сюсько та ін. Учені використовують термін «літературно-художня ономастика», який запропонував Л. Белей [1].

Нам імponує потрактування Ю. Карпенка, згідно з яким «під літературною (поетичною) ономастикою розуміють суб'єктивне відтворення об'єктивного, «гру», що здійснює автор, загальномовними ономастичними нормами» [18]. Як нам видається, Т. Олійник переконливо обґрунтовує, що

«власні назви, які функціонують у художньому тексті, представляють особливу сферу ономастичної дійсності» [37, с. 78].

Власні назви мають величезну роль у семантичному просторі художнього мовлення, це заохочує дослідників до нових спроб їх аналізу у функціональному аспекті. Використання окремих онімів у художній літературі створює певний психологічний клімат, враження на читача. Герой має свій характер та особливості [22]. О. Карпенко вказує на те, що дібрані чи сконструйовані автором власні назви дають неоціненну інформацію для розуміння тексту, вони забарвлюють та увиразнюють художнє мовлення, виконують текстотвірну функцію. Тільки тоді можна дійсно розібратися в художньому творі, коли читач опанує власні назви [20, с. 4]. Таким чином, стилістична функція онімів у художньому тексті завжди переважає над номінативною.

С. Вербич виокремлює такі функції власних назв у художньому тексті: номінативну, ідеологічну, характеристичну, естетичну, символічну [6]. В. Калінкін вважає, що онім виконує лише характеристичну та поетичну функцію [16]. Ю. Карпенко описує номінативну та стилістичну функції, притаманні одиницям онімного простору [18]. Т. Олійник звертає більшу увагу на характеристичну ознаку онімів, описує експресивну функцію [37]. М. Торчинський зазначає, що онімна лексика сприяє виявленню національно-культурних особливостей певного етносу [46]. Якщо узагальнити, можна виокремити такі функції онімів художнього твору: номінативну, стилістичну та експресивну.

Щодо експресивної функції, то Т. Олійник намагається окреслити коло засобів, за допомогою яких створюється експресивний ефект у художньому мовленні, як-от: чітка внутрішня форма власних назв, які можуть охарактеризувати героїв; маловживані та неулюблені суспільством власні назви; збіг імені героя з власною назвою міфологічного, історичного, літературного персонажа; структурні особливості власних назв; фонетичні особливості власних назв [37]. Головним призначенням онімів у художній

літературі є те, що вони виступають ваговою конструктивною та сполучною одиницею семантичного простору та зовнішньої організації тексту. Онімний простір твору створюється митцем не випадково, він підпорядкований авторському задумові, допомагає краще його розкрити [32; 43]. Недарма літературознавця О. Сколоздра наголошує на тому, що автор номінує своїх персонажів після того, як окреслив сюжет твору, його ідейно-тематичне спрямування, а також змодельовав характер і поведінку персонажів [45].

Слушною є думка Н. Малюги: «Конструюючи літературно-художні антропоніми, автор обирає найбільш характерну ознаку персонажа, щоб досягти бажаного ефекту у сприйнятті образу [...] Власні імена, які функціонують у ролі експресем художнього тексту, формують особливу сферу ономастичної дійсності» [29, с. 4]. Дослідниця акцентує увагу на тому, що «антропонім не лише позначає і відбиває задум автора, а й формує сприйняття образу, мотивує ставлення до нього читача» [28, с. 2]. Ми погоджуємося з цим твердженням, оскільки автор дійсно ставить на меті не тільки втілити певні риси характеру героя за допомогою влучно дібраного імені, але й створити особливу атмосферу та настрій, завдяки чому цей персонаж своєрідно б сприймався потенційним читачем.

У методиці навчання української мови, пропріальної лексики зокрема, визначають такі аспекти: лінгвістичний, педагогічний, психологічний, моральний, естетичний. Кожний із них вимагає відповідного трактування, ми розглянемо більш детально саме перший аспект її вивчення.

Лінгвістичний підхід пропонує вивчення мови всебічно, як системи. Тобто учні мають опанувати комплексно звучання і лексичне значення слів, словосполучень, речень та текстів; навчитися розуміти закономірності творення та функціонування граматичних форм; уміти правильно оформлювати на письмі; знаходити стилістичні особливості визначених для аналізу одиниць. У середній школі діти вивчають основні розділи науки про мову. Як відомо, власні назви формують шар лексики, а тому саме під час засвоєння лексикології учні мають можливість вивчати й основи ономастики.

Крім того, школярі збагачують свій словниковий запас, засвоюють систему лінгвістичних одиниць, серед яких і оніми, а також навчаються правильно використовувати їх в усному чи писемному мовленні. Вивчення онімної лексики має зв'язок з опануванням особливостей художньої літературної мови.

Лінгвістичний аспект навчання ономастики сприяє розумінню суспільного значення власних назв, тих їхніх функцій, які реалізуються в мовленні кожної людини. Усвідомлення необхідності засвоєння мовного матеріалу, зокрема й онімів, забезпечує формування таких умінь і навичок:

- правильно та виразно говорити, читати й писати;
- доцільно застосовувати власні імена у своєму мовленні;
- уміти будувати речення з онімами та відповідно їх оформлювати тощо.

За умови досягнення результату учень оволодіває лінгвістичним компонентом мовленнєвої діяльності, тобто отримує мовознавчі знання та формує мовну компетентність, а також знайомиться з лінгвістичним аспектом мовного позначення – номінацією – знаковою репрезентацією, притаманною власним назвам.

Отже, у лінгвістиці ономастику вважають молодю дисципліною, яка має багато нерозв'язаних проблемних питань. Загальна ономастика – це мовознавча дисципліна, її предмет вивчення становлять власні назви. Вона є підґрунтям для літературної ономастики, яка займається вивченням онімів, що функціонують у художньому тексті, як вагома конструктивна та сполучна одиниця семантичного простору та зовнішньої організації тексту. Онімний простір художнього твору створюється письменниками не випадково, а підпорядковується авторському задумові, допомагає краще його розкрити.

У середній школі учні оволодівають знаннями про власні назви на уроках лексикології. Вони опановують навик доцільного застосування пропріальної лексики у своїх висловлюваннях, побудови речення з використанням оніма та правильного його оформлення, знайомляться з поняттям художнього оніма та його лексичним значенням в контексті літературних творів.

1.3. Лінгводидактичні засади формування комунікативної компетентності учнів

Оволодіння нормами української мови визнано одним з основних завдань загальноосвітньої підготовки школярів. Розробляє методiku навчання мови розділ педагогіки лінгводидактика. Цим терміном називають функціональну частину методики, у якій досліджуються закономірності опанування мови та труднощі, що виникають при цьому; розв'язується питання змісту курсу на основі лінгвістичних досліджень, визначаються принципи і методи навчання, шляхи і засоби формування комунікативної компетенції [40].

Лінгводидакти розглядають шляхи та способи реалізації в освітній практиці змістових ліній шкільних програм з української мови, досліджують специфічні особливості вивчення кожного з її розділів. Засвоєння основ науки про мову, розвиток мовлення, позакласна робота з української мови також становить зміст методики навчання мови. А її об'єктом є безпосередній процес викладання та навчання української в різноманітних освітніх закладах. Предмет лінгводидактики – це професійна підготовка педагога-філолога до викладання мови в середніх загальноосвітніх навчальних закладах України.

Стратегія розвитку сучасних шкільних освітніх напрямків впливає на формування лінгводидактичних засад навчання мови. Одним із головних таких напрямків є вироблення у школярів необхідних життєвих компетентностей, які стануть складниками самостійного життя незалежно від обраної професійної діяльності майбутніх випускників.

Базис методики формування мовної компетентності школярів закладів загальної середньої освіти складається з таких наукових досліджень:

- мовознавчої теорії (праці І. Вихованця, К. Городенської, Л. Мацько, М. Мірченко, М. Плющ, О. Стишова та ін.);
- загальної, педагогічної та вікової психології (дослідження

М. Забродського, Г. Костюка, К. Платонова та ін.);

– теорії навчання (роботи Ю. Бабанського, О. Малихіна, С. Мартиненка, О. Савченко та ін.);

– лінгводидактичні розробки (О. Біляєва, Н. Голуб, О. Горошкіної, Т. Груби, О. Караман, С. Караман, О. Кучерук, Л. Мамчур, С. Омельчука, М. Пентилюк, Г. Шелехової та ін.).

Для побудови цілісної, компетентісно спрямованої й водночас особистісно орієнтованої системи навчання української мови варто враховувати дидактичні підходи, аспекти та закономірності навчання. Це системотвірні категорії дидактики, які відображають цілісність уроку – основного організаційного складника процесу педагогіки.

Багато вчених лінгвістів, зокрема М. Пентилюк, Л. Мамчур, С. Омельчук та ін., не розмежовують такі поняття лінгводидактики, як аспект і підхід, проте визнають, що існують деякі відмінності в їх значенні. На думку М. Пентилюк, аспект є поглядом, який слугує основою трактування чогось, а підхід – способом тлумачення тобто розуміння чогось [40]. С. Омельчук потрактує аспект як напрям реалізації навчання української мови. Підходом він називає конкретну стратегічну систему, теоретичні і методичні способи, шляхи та технології практичної реалізації процесу навчання, що спрямований на вивчення рідної мови [39].

Узагальнюючи погляди науковців, доходимо висновку, що підхід до навчання мови є однією з категорій лінгводидактики. Це складна система закономірностей, принципів, правил, технологій, форм, методів, прийомів і засобів навчання. Забезпечення їх практичної реалізації відбувається на уроках української мови в загальноосвітніх навчальних закладах.

Лінгводидактичні підходи описували психологи І. Бех, Г. Селевка та ін. Темою своїх лінгводидактичних досліджень названий категорійний апарат обирали В. Бадер, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Гончаренко, С. Караман, Л. Мамчур, С. Омельчук, М. Пентилюк, О. Савченко та інші науковці. Зараз теорія методики навчання налічує понад 40 видів різних підходів.

За Державним стандартом базової та повної середньої освіти [9] саме компетентнісний, особистісно орієнтовний та діяльнісний підходи є пріоритетними. Вони роблять можливим організацію диференційованого, гуманістично спрямованого процесу навчання та виховання; формування національно-мовної особистості відбувається завдяки індивідуальній освітній траєкторії й здійсненню науково-методичного забезпечення неперервної мовної освіти з урахуванням національних культурологічних надбань європейських традицій. Тому чинна програма з української мови побудована на засадах цих трьох підходів. Розглянемо детальніше кожен із них.

В умовах розвитку нової української школи компетентнісний підхід до формування змісту навчання вважається основною концепцією сучасної освіти, він покращує якість освіти та сприяє учнівській соціалізації й освоєнню школярами нових соціальних ролей. Освітній процес має спрямовуватися так, щоб учні не тільки набували знання, а й навчалися застосовувати їх на практиці для опанування різноманітних навичок. Адже компетентнісний підхід, на думку І. Кучеренко, передбачає спрямованість процесу навчання на досягнення результатів у загальнопредметній (галузевій) компетентності. Він не може замінити традиційну систему освіти, що базується на засвоєнні знань, умінь і навичок, а навпаки, доповнює її тим необхідним досвідом застосування всього названого на практиці [23]. Цей підхід сприяє формуванню як ключових, так і предметних компетентностей.

Вивчення рідної мови має комунікативне спрямування. Завдяки його успішній реалізації розвиваються вміння вільного висловлювання власних думок, почуттів та емоцій у будь-якому виді мовленнєвої діяльності та різноманітних сферах спілкування. Учнівська комунікативна компетентність при цьому може бути як предметною, так і ключовою.

Учена Н. Голуб стверджує, що предметна комунікативна компетентність формується у штучно створених педагогом умовах на уроках української мови. Проте вміння та навички, які здобудуть учні під час цього, стануть для них по-справжньому цінними тільки в тому випадку, коли в них

буде потреба поза межами навчального процесу та класу. Тому саме на таке функціональне поле знань, умінь і навичок й орієнтують ключові компетентності [7, с. 18]. Ця орієнтація вітчизняної мовної освіти мотивує вчителів-словесників до якісних змін стратегій і тактик під час підготовки до уроку та його безпосереднього проведення, адже завдання навчання мови підпорядковані дидактичній меті – розвинути комунікативну компетентність школяра та його здатність доцільно, граматично правильно й ефективно спілкуватися в різних суспільних сферах.

Формування одночасно і предметної, і ключової учнівської комунікативної компетентності здійснюється систематично в процесі практики тренування спілкування за допомогою опрацювання теорії мови. Мовознавець С. Богдан стверджує, що в школі треба вивчати мову, тому що вона є основним засобом у процесі спілкування та пізнання. Ось чому в уроки, відведені на опанування будь-якого розділу мови, обов'язково залучаються й елементи з розвитку мовлення [4].

Вивчаючи повний курс української мови і засвоюючи всі рівні її системи, школярі отримують вміння мотивовано, грамотно та доречно застосовувати набуті знання теорії лінгвістики в мовленнєвій практиці відповідно до ситуації спілкування. Робота над формуванням мовленнєвої компетентності учнів та розвитком їхнього мовлення є основними складниками кожного уроку мови. Учитель у першу чергу має дбати про забезпечення засвоєння мовних знань і розвиток вміння їх застосування в спілкуванні.

На думку мовознавиці Г. Шелехової, інший – особистісно орієнтований – підхід до навчання мови спрямовує навчально-виховний процес на взаємодію та результативний особистісний розвиток педагога й учнів на основі рівності в їхньому спілкуванні та партнерстві [56, с. 8]. У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти обґрунтовано концептуальні засади цього інноваційного освітнього підходу, який має сприяти забезпеченню під час навчання розвитку академічних,

соціокультурних, соціально-психологічних та інших навиків школярів. Він передбачає врахування індивідуальних вікових особистісних ознак та якостей кожного учня та розвиток персональної комунікативної компетентності, реалізується у процесі суб'єктної взаємодії всіх учасників освітнього процесу в різних позиціях: учитель – учень, учитель – усі учні, учень – інший учень тощо.

Діяльнісний підхід спрямований на розвиток умінь і навичок учня задля їх подальшого застосування в практичних ситуаціях, пошуку шляхів залучення до соціокультурного та природного середовища. Він утверджує застосування на практиці здобутих теоретичних знань із різних навчальних дисциплін та успішну адаптацію учня в суспільстві, професійній самореалізації, а також формує здібності до колективної діяльності та самоосвіти, як зазначає лінгводидакт О. Караман [34, с. 116].

Метою кожного навчального заняття за цим підходом є розвиток учня як мовця, а не мовознавця завдяки процесу практичної мовленнєвої діяльності під час роботи в штучно створених комунікативних ситуаціях, максимально наближених до реальності.

Проаналізовані стратегічні підходи формують методологічні засади навчання учнів української мови. Їх використовують на уроках цілісно, вони комплексно доповнюють і поглиблюють один одного. Такий їхній узаємозв'язок і взаємозумовленість визначені, на думку Л. Мацько, «дитиноцентрованою й екзистенціальною» спрямованістю сучасної освіти, яка передбачає формування розвиненої духовно, творчої особистості з високим рівнем гуманітарної культури, гуманістичним світоглядом, моральними цінностями та креативним мисленням, активною позицією в соціумі тощо [31, с. 16]. Тому врахування кожного з них є методично важливим етапом підготовки та розробки уроку.

У вітчизняній лінгводидактиці теоретичним підґрунтям для формування змісту комунікативної компетенції школярів стають принципи навчання – основні положення, які визначають зміст, організаційні форми та

методи навчальної роботи освітніх закладів [33, с. 150]. Принцип є основою для формулювання правил навчання, адже вони підпорядковуються йому, конкретизують його та сприяють практичній реалізації. Це свого роду практичні вказівки, як діяти педагогам у навчальних ситуаціях.

У процесі навчання мови В. Мельничайко, М. Пентилюк, Л. Рожило. виділяють такі види принципів (Табл. 1.3. складено за джерелом [33, с. 189]):

Табл. 1.3. Принципи навчання

Принципи навчання за сферою їх використання	Види принципів	Функції
Загальнометодичні	1. Науковості 2. Систематичності й послідовності навчання 3. Доступності навчання 4. Наочності	Нормативна: <ul style="list-style-type: none"> • розуміння мовних явищ, • оцінка виразності мовлення, • організація усного чи писемного мовлення, • розумовий та лінгвістичний розвиток учнів тощо
Частково-методичні	1. Активності учнів на уроці 2. Емоційності навчання 3. Індивідуального підходу до учнів	Концептуальна: <ul style="list-style-type: none"> • формування усвідомлення мовних явищ, • комплексний розвиток мовлення, • сприяння максимальній мовленнєвій активності, • варіативність підбору форм і методів навчання, • емоційна складова освітнього процесу.
Спеціальні методичні	1. Ідейності	Регулятивна:

	2. Комуникативної спрямованості навчання 3. Уваги до мовного матеріалу	<ul style="list-style-type: none"> • добір мовного матеріалу з лексики, фонетики, граматики, зв'язного мовлення тощо; • організація процесу навчання, елементів навчальної діяльності.
--	---	--

На думку М. Пентилюк, система принципів навчання мови залишається відкритою та плинною, адже їхня актуальність та роль в ієрархічному поділі може змінюватися залежно від панівних підходів до навчання [40, с. 15]. Тому питання встановлення взаємозв'язків між принципами в межах різних ієрархічних рівнів, що дозволяє систематизувати та розкрити їх конкретні функції, досі залишається перспективним для лінгводидактичних досліджень. І підходи, і принципи навчання впливають на здійснюваний учителями вибір методологічної бази навчального процесу.

Студіюючи різноманітну педагогічну і методичну літературу, ми зробили висновок, що в лінгводидактиці існує багато різних визначень та класифікацій методів навчання. Хочемо зупинитися на трактуванні саме сучасних лінгводидактів. Зокрема, О. Горошкіна, О. Караман, С. Караман, М. Пентилюк розглядають методи навчання як складну педагогічну категорію, яка складається з системи методичних прийомів. Їх побудова визначена цілями навчання, загально-дидактичними принципами та підходами, характером матеріалу навчання й особливостями джерел навчальної інформації, завдяки якій реалізуються всі навчальні функції. Розробка та вдосконалення методики навчання мови здійснюється на основі найновіших досягнень педагогіки, психології, лінгвістики, лінгводидактики, методики та інших наук, а також минулого педагогічного досвіду [34, с. 215].

Класифікації методів навчання мови поділяються за джерелами знань, рівнем пізнавальної діяльності школярів та способом узаємодії учителя й

учнів на уроці. Ми послуговуватимемося класифікацією М. Пентилюк, створеною за останнім критерієм. Учена розглядає такі методи навчання: усний виклад учителем навчального матеріалу (розповідь, пояснення); бесіда вчителя та учня; мовне спостереження; робота з підручником; метод вправ [34, с. 216]. Кожен із запропонованих методів можна застосовувати для роботи з опанування онімної лексики та повного курсу мови загалом.

Отже, лінгводидактика – це розділ педагогіки, що розробляє методикку навчання мови. Вона вивчає шляхи та способи реалізації в освітній практиці змістових ліній шкільних програм з української мови. Основними категоріями дисципліни є аспекти (підходи), принципи, методи та прийоми навчання. Відповідно до Державного стандарту базової та повної середньої освіти пріоритетними підходами є компетентнісний, особистісно орієнтовний і діяльнісний. Вони впливають на принципи навчання, які у свою чергу поділяються на загальнометодичні, частково методичні та спеціально-методичні. Серед основних методів навчання – пояснення або розповідь вчителя, бесіда, мовне спостереження, робота з підручником, метод вправ.

Висновки до першого розділу

На основі аналізу наукових праць із лінгвістики, педагогіки та лінгводидактики з'ясовано сучасні проблеми розвитку методики навчання мови, сутність поняття «функційно-стилістичний підхід», його особливості та можливість застосування для засвоєння знань із теорії ономастики в курсі української мови середньої школи.

У результаті теоретичного осмислення й аналізу інтерпретацій поняття «ономастика» дійшли висновку, що мовознавча дисципліна загальна ономастика, яка займається вивченням власних назв, є підґрунтям для літературної ономастики, яка досліджує оніми, що функціонують у художньому тексті. Онімний простір художнього твору створюється письменниками не випадково, а підпорядковується авторському задумові,

допомагає краще його розкрити.

Учні оволодівають знаннями про функціонування пропріальної лексики на уроках лексикології. Вони опановують навик доцільного застосування власної назви у своїх висловлюваннях, побудови речення з використанням оніма та правильного його оформлення, знайомляться з поняттям художнього оніма та його лексичним значенням в контексті літературних творів.

На основі вивчення й аналізу лінгводидактичної літератури описано основні підходи, принципи та методи навчання мови. Задля ефективного розвитку комунікативної компетентності учнів та засвоєння знань з ономастики у процесі навчання української мови необхідно спиратися на компетентнісний, особистісно орієнтовний та діяльнісний підходи, адже вони є пріоритетними в концепції Нової української школи та відповідають Державному стандарту базової та повної середньої освіти. Також учитель має реалізовувати принципи науковості, системності, доступності, наочності (загальнометодичні), активності, емоційності, індивідуального підходу (частково методичні) та ідейності, комунікативної спрямованості, уваги до мовного матеріалу (спеціально-методичні). Методичним базисом педагога можуть бути розповідь, бесіда, мовне спостереження, робота з підручником, метод вправ.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОНІМНОГО ПРОСТОРУ
РОМАНІВ С. ПРОЦЮКА «ПІД КРИЛАМИ ВЕЛИКОЇ МАТЕРІ.
МЕНТАЛЬНИЙ МАЙДАН» ТА Ю. ЯНОВСЬКОГО «МАЙСТЕР КОРАБЛЯ»

2.1. Функції антропонімів в оформленні історико-культурного тла
роману С. Процюка

С. Процюк – відомий сучасний український майстер екзистенційно-психологічної прози. Одним із творів, що належать до цього напрямку, є його суспільно-історичний роман «Під крилами великої Матері. Ментальний Майдан». У центрі твору – історія внутрішньої боротьби головного героя. Хлопець через власну фізичну неспроможність не може бути присутнім на Майдані, коли відбувається Революція Гідності. Лукаш нічим не може допомогти в такий важкий та відповідальний час своїй рідній країні, раптова хвороба, гучний протест – усе це гнітить молоду людину.

С. Процюк до свого твору залучає чимало онімів, прискіпливо відображених через призму історичних та суспільних подій. Власні назви увиразнюють художнє мовлення, забарвлюють авторський текст, привертають увагу до важливих подій. Найбільш уживаними серед онімного простору є антропоніми та топоніми. Вони відіграють велику роль у творчому процесі, стають мистецьким засобом під час створення психологічних та історичних епізодів роману.

Літературні антропоніми мають здатність характеризувати персонажів. На прикладі роману С. Процюка ми бачимо, що антропонімічні одиниці органічно вплетені в канву художнього тексту, ретельно дібрані, вони не тільки номінують дійових осіб, але й несуть у собі смислове навантаження.

У художньому мовленні письменника наявні такі літературні антропоніми:

- 1) власні імена людей, складниками яких також є русификовані форми

та специфічно українські імена, старовинні. Прикладами власних імен можуть слугувати такі – Олеся, Софія, Надя, Богдан, Микита, Олег, Віктор, Ніла, Женя, Марія, Іван, Петро, Наталка, Дмитро, Світлана: *Олеся сама була подібною до макової квітки* (1, с. 20); *Вони тулилися довгими грозовими ночами сорокових років у маленькій хатинці – мама **Софія**, дочка **Надя** і син **Богдан*** (1, с. 35); ***Наталка** так само обніме **Дмитра**, як і її ровесниця, теж гарненька, **Світлана*** (1, с. 182).

Русифіковані форми власних імен зустрічаються рідше – Паша, Даша: *У нього було лише дві дочки, **Паша** і **Даша*** (1, с. 78);

Специфічно українські імена в автора вони не випадкові, адже позначають вкорінення в рідну землю, дають родову характеристику персонажам – Лукаш, Опанас, Гнат, Омелян: *Спершу **Лукаш** відчув, що зовсім не має апетиту* (1, с. 6); *Не перебільшуйте величину козацьких черев, друже **Опанасе!*** (1, с. 65); *Прадід **Гнат** може наказувати, чи то пак підказувати пра-пра-прадіду **Омеляну*** (1, с. 185);

2) прізвища людей – Митрофанов, Кирилишин, Кондратьєв: *Може, це дівчина, мордована твалтом, руками радянського полковника **Митрофанова**, що не могла жити з ганьбою і повісилася?* (1, с. 84); ***Кирилишин**, вам треба буде зробити контрольне УЗД...* (1, с. 87); *Найперше – подати на розлучення з **Кондратьєвим*** (1, с. 225). У такому випадку автор вдається до номінації лише через прізвищеву назву задля того, щоб показати своє зверхнє, глузливо іронічне ставлення до людей, які мають будь-яке відношення до Росії;

3) імена та прізвища людей – Лукаш Кирилишин, Віктор Кондратьєв, Назар Войнович, Роман Гурик, Дмитро Максимов, Устим Голоднюк, Василь Мойсей, Дмитро Пагор, Іван Тарасюк, Ігор Костенко, Олександр Плеханов, Сергій Байдовський, Олександра Кондратьєва / Семивус, Олеся Семивус: *Ще й соромно, адже не будеш кожному тикати під носа довідку про причини відсутності **Лукаша Кирилишина** на Майдані* (1, с. 23); *Ночами будуть приходити в сни зламаних тихі хлопчики з дерев'яними щитами, десять*

юних ангелів Небесної Сотні, прийде **Назар Войнович**, 17 років, **Роман Гурик**, 19 років, **Дмитро Максимов**, 19 років, **Устим Голоднюк**, 20 років, **Василь Мойсей**, 21 рік, **Дмитро Пагор**, 21 рік, **Іван Тарасюк**, 21 рік, **Ігор Костенко**, 22 роки, **Олександр Плеханов**, 22 роки, **Сергій Байдовський**, 23 роки... (1, с. 99);

4) імена та по батькові людей – Віктор Іванович, Фелікс Едмундович, Владімір Зотович: **Віктор Іванович** – це вульгарна підстаркувата плоть, що має забагато важкого й органічного, занадто речовинного, щоб посправжньому любити його (1, с. 47); *Да, давай, Вітєк!* – милостиво прогукнявив онук **Фелікса Едмундовича** (1, с. 78); *Вона приходила однієї ночі до Владіміра Зотовіча, через двадцять літ після своєї смерті, коли він, знесилений гульнею, кидав удома своїм уже зажирілим черевом на м'який диван...* (1, с. 84–85). Як свідчить ілюстративний матеріал, для створення додаткового враження С. Процюк активно послуговується русифікованими формами імен. Замість того щоб використати ім'я та прізвище Володимир Зотович, письменник навмисно подає варіант із фонетичним записом, максимально наближеним до російської мови, – Владімір Зотовіч. Таке поєднання антропонімів яскраво характеризує проросійську позицію персонажа. Крім того, автор вдається до заміни українського буквосполучення «ьо» на російську «ё» в імені Вітьок – Вітєк, отже, засобами графіки на сторінках роману також маркується належність до протиборчого табору – неукраїнського світу;

5) прізвища + імена + імена по батькові людей – Олеся Семенівна Кондратьєва, Владімір Зотович Митрофанов: *Яка з мене **Олеся Семенівна Кондратьєва**?* (1, с. 60); *Зранку полковника КГБ з особливих доручень **Владіміра Зотовича Митрофанова** знайшли застреленим у власному кабінеті* (1, с. 86);

б) загальновідомі власні назви:

– релігійного характеру – Бог, Господь, Христос: *Усім щирим ридальникам він замінив **Бога*** (1, с. 106); *Вважати людьми найманців*

режиму, бо у них теж є родини, чи бути незворушним... нехай би дав йому тоді **Господь** каменя замість серця... (1, с. 146); *Може, її творці безнадійно захворіли манією величі, помноженою на вічний комплекс неповноцінності, інакше звідки взятися замовлянням, що і **Христос** був українцем, бо інакше звідки взятися лементам, що ми не маємо Нобеля?* (1, с. 192);

– міфологічних героїв та богів: Амур, Купідон, Мельпомена, Аїд, Деміург, Геліос, Молох, Діоніс, Терпсихора, Хронос, Янус, Аштар, Ікар, Сізіф: *Може, це не пустеля, а королівство **Аїда**?* (1, с. 33); *А Лукаш такий легкий і осяйний, як **Геліос**, подумала і здивувалася – звідки ці романтизми, що атакують її схвильований мозок?* (1, с. 47); *А як тоді її половинка, яка не стає жертвою експерименту **Хроносу**?* (1, с. 128); *Він додав, що смисли цієї гри не міг би розгадати навіть хитромудрий **Одіссей*** (1, с. 142); *Аштар* низько схилила голову на знак прихильності світових сил, які посвячували богиню для якоїсь надважливої місії (1, с. 162);

– героїв літературних творів та пам'яток – Гуллівер, Мавка Лісовиківна, Одіссей, Марко Проклятий, Оксана та Степан (драматична поема Лесі Українки «Бояриня»): *Або козак вростає головою в небо, а ногами – в землю, стаючи **Гуллівером** із кобзою і, знай, наспівуючи собі під вус [...] (1, с. 3); [...] але **Мавка Лісовиківна** була тієї хвилини надто розчуленою – послала Олесі своє магнетичне побажання [...] (1, с. 46–47); Її ірраціональ корінилася у варварському пралісі прапочатку (сусідка із балалайкою, що вийшла із вічного міста **Кия, Щека та Хорива**, була її правнучкою за роками) (1, с. 141); Він додав, що смисли цієї гри не міг би розгадати навіть хитромудрий **Одіссей** (1, с. 142); [...] а потім, як **Марко Проклятий**, не може ні жити, ні померти... (1, с. 146); Там **Оксана** живе зі своїм коханим **Степаном**, але в Москві, між ненависними бородатими боярами, яким чомусь потрібно цілувати руку, живе у світі безглузвих безрозмірних часпінтій і послужливих жіночих сарафанів (1, с. 206–207);*

– українських козаків та полковників – козак Мамай, Кирило Семивус, Сірко, Ніс, Коновалець, Мельник: *Золотою драбинкою із синього-пресинього*

неба сходив козак **Мамай** (1, с. 3); Сімейні легенди твердили, що предок Олесі – **Кирило Семивус** – був козацьким полковником, рубав татар та московитів чи то пак московитів (1, с. 59–60); – *Україна хвора?* – запалював люльку *мамай*, подібний до **Сірка** (1, с. 65); – *Не забудьте про Україну полковника Носа! Про примари зрадників і відступників, через яких ми тут!* (1, с. 65); [...] *про цього мамая пошепки говорили, що він є нащадком чи то полковника Коновальця, чи полковника Мельника* (1, с. 65);

В останньому прикладі бачимо перехід власної назви *Мамай* у загальну *мамай*. Автор хоче підкреслити, що слово у свідомості українців містить сему «козак», це узагальнений пластичний символ української історії. Іншими словами, *мамаї* – канонізоване козацтво, своєрідна опоетизована пам'ятка героїчним часам. Козаки вирізнялися моральними цінностями, духовною міццю, свободолюбивими настроями, їх перейняли славні українські нащадки. С. Процюк неодноразово номінує *мамаями* свідоме українське суспільство, яке брало участь у подіях на Майдані проти неоімперських наративів Росії (назва багато разів повторюється). Безперечно, образ козака *Мамая*, що є наскрізним у творі, постає своєрідним втіленням українського характеру, вільнолюбства, нескореності, безсмертя та безстраштя українського народу;

– політичних правителів та діячів – Нефертіті, Іван Грозний, Катерина Друга, Франц Йосиф I, Ленін, Гітлер, Геббельс, Муссоліні, Сталін, Абакумов, Берія, Єжов, Молотов, Маленков, Каганович, Муравйов, Хрущов, Шелест, Черчілль, Рузвельт, Бандера, Віктор Янукович, Кім Ір Сен, Кім Чен Ір: [...] *він навіть не подумав про колишній арешт Абакумова чи розстріл самого Берії у підвалі, про відсторонення Хрущова, розпад ССРСР та іншу швидкоплинну історію придворно-чекістської камарильї...* (1, с. 151); *Людина, у якій не вбита душа, до останку сподівається на милість ката, хворіючи на стокгольмський синдром, мовляв, Єжов гарно грав на піаніно, Геббельс багато читав [...]* (1, с. 155); *У тих капищах вже не горів священний вогонь, роздмухуваний такими характерниками, як Черчілль чи*

Рузвельт (1, с. 178); *Робітники в комбінезонах, або працівники спецслужб, що добровільно захотіли востаннє діткнутися до ненависних ідолів, тягнули до ліжка-аеродрому муляжі Молотова, Маленкова і Кагановича* (1, с. 217);

– історичних постатей із галузей різних наук та мистецтв – Сократ, Крафт-Ебінг, Юнг, Паганіні, Менгеле, Сенека, Нобель, Карл Маркс, Фрідріх Енгельс, Бернштейн: *Не говорити ж із нею про єгипетські піраміди або моральний стоїцизм Сократа?* (1, с. 10); *А може, про мову і язык, Муссоліні й Паганіні, єгипетські курорти й сибірські мерзлоти* (1, с. 30); *Поруч Карл Маркс перекочував сізифів камінь, але Фрідріх Енгельс щедро оплачував цю навіжену марксієвсько-марксистську роботу* (1, с. 216); *Опортуніст Бернштейн зловісно прошепотів, мовляв, рух – усе, товаришу, а кінцева мета, товариші, є ніщо* (1, с. 216);

– відомих письменників – Шекспір, Даніель Дефо, Гоголь, Леся Українка, Хвильовий, Тичина, Достоевський, Толстой, Ніколай Ключев, Владімір Маяковський: *Із дна підсвідомості виповзе чортик Достоевського і шизофренік-чекіст Хвильового, що розстріляв матір заради загірної комуни [...]* (1, с. 24); *Партія – одне тільки слово, а ми вже як буря – готово, як писав з іншого приводу параноїдально-трагедійний Тичина...* (1, с. 59); *Це холодок роздвоєного малороса Гоголя і його численних менш удачливих клонів-гоголенят* (1, с. 93); *Таки мав рацію граф-богошукач Толстой – усі нещасливі родини нещасливі по-різному* (1, с. 170); *Лукаш раптом згадав українську класику – «Бояриню» Лесі Українки* (1, с. 206).

Усі ці власні імена відомих та історичних постатей оформлюють історико-культурне тло суспільно-історичного роману, виконують номінативну та характеристичну функцію, подекуди навіть демонструють політичні погляди, наприклад, коли вживаються русифіковані форми імен (Владімір, Паша, Даша).

Центральним образом у творі є Лукаш Кирилишин. Це ім'я знайоме багатьом слов'янським мовам, що з латинської означає «світло» [13, с. 303]. Недаремно С. Процюк саме так називає свого головного героя. Якщо

зіставити думки хлопця про події на Майдані, сподівання на кращу долю своєї України, прагнення допомогти їй ціною власного життя, виникає враження про взаємозв'язок імені Лукаша та його усвідомлення рідної держави, шляху її розвитку: *Вже другий вечір Лукаш нічого не їсть. Не хочеться. – Але ж там, на Майдані, їм холодніше і важче. Чого я не з ними?* (1, с. 23); *Ще й соромно, адже не будеш кожному тикати під носа довідку про причини відсутності Лукаша Кирилишина на Майдані* (1, с. 23). Таким чином, ім'я виконує характеристичну функцію.

Прихильне ставлення до персонажа Лукаша ми можемо побачити з того, як письменник створює емоційно-експресивне враження, використовуючи в художньому мовленні пестливі форми: *Дівчинка Надія ще не здогадувалася, що колись буде знайомитися з усіма етапами розвитку хлопчика Лукашика, з всіма привередами у своєму житті майбутнього сина, із всіма тихими radoцями симбіозу зі своїм Лукашенятком* (1, с.35); *– Я приїду надовго, Лукасю* (1, с. 225).

Виправдано мотивованим є ім'я головної героїні Олесі Семивус. Від початку твору автор називає дівчину саме Олесею, лише наприкінці ми дізнаємося повну форму її імені – Олександра, у перекладі з грецької означає «захисниця» [14, с. 179]. С. Процюк не випадково обирає таке ім'я, воно також виконує функцію характеристики дівчини, пояснює хід думок Олесі. Достатньо згадати, як вона засуджувала політичні вчинки та розмірковування свого чоловіка Віктора Кондратьєва. Скорочена форма імені головної героїні з уст автора звучить здебільше ласкаво та прихильно: *Олеся сама була подібною до макової квітки* (1, с. 20); *Олеся злегка почервоніла й подякувала* (1, с. 30); *Олеся не запрошувала його в кімнату, посоромилася колежанки. Вона вийшла в коридор. Була такою витонченою, такою вродливою і душевною, мовби мавки і русалки вділили їй трохи чарів* (1, с. 46). В останніх рядках письменник намагається ще наголосити на душевній витонченості головної героїні, духовній красі, ніжності, відсилаючи нас до Мавки Лесі України.

Відповідно до класифікації М. Худаша, фіксуємо мішані (антропонімічно-апелятивні) антропоніми, як-от: – *Як ви себе почуваєте, пане Кирилишин?* (1, с. 38); – *Вітаємо вас із трирукістю, пане Лукаше* (1, с. 61); – *Дякую за довіру, пане Вельзевуле* (1, с. 61).

Образ України в цьому романі постає персоніфікованим. С. Процюк ніби оживляє її, надає людських почуттів. Україна перетворюється в таку, що страждає, співчуває своєму народу, щиро прагне допомогти всім своїм дітям, але, понівечена історичними прикростями, майже не здатна на це. Письменник задля експресивності думки номінує Україну релігійними антропонімами та власними словотворами: *Стражденна Богородиця, покровителька калік і богопокинутих, Дітородиця нових сенсів, із сколотими венами і шрамами на лику [...] Діва, що розділяє людський біль і випробовує його на собі, Богородиця-троєручниця, Діва, із пошрамованих рук якої проростають квіти* (1, с. 28).

До уособленого образу України автор використовує низку антропонімів, які поєднують в собі вторинну номінацію та ономатизацію – Нещаслива Історія, Біла Пані, Мати, Жінка, пані Незбагненність, Вічна Жінка, Золотоволоска, Ненька, Матір та ін.: *Вони розгублені, адже вчора самі ще були асистентами ангелів-охоронців, а нині загадкова пащека вічних змін, голомоза пані Незбагненність у чорному костюмі й краватці поверх голих грудей не потребує ні їхньої допомоги, ні їхніх вмінь* (1, с. 112); *Її хтонічні жертвопринесення часто були безбережими – і кров заливала територію Золотоволоски у розшитих хрестиком шатах* (1, с. 141); *Дівчинка навіть не уявляла, що колись, через багато-багато років вона стане великою Матір'ю, збираючи під своїми крилами ті всі ошмаття «я», тих всіх нерозумників і нерозумниць, щасливих і нещасливих, багатих і бідних* (1, с. 231); *І вона, велика Мати, врешті обгорне своїми добровісними крильми всіх своїх дітей, отих Ч і Ж, мудрих і тугуватих на розум, радісних і сумних, лінивих і креативних, ніяких і ще безособистісніших, героїв і зрадників, злодійок і оракулів, невиразних і харизматичних* (1, с. 231).

Отже, у суспільно-історичному романі «Під крилами великої Матері. Ментальний Майдан» С. Процюк послуговується чималою кількістю антропонімів, які дозволяють скласти органічну картину оповіді, схарактеризувати головних героїв, їхню поведінку та думки. У творі простежено частотне використання антропонімів історико-культурних діячів, міфологічних та релігійних персонажів, літературних героїв тощо. Автор спеціально використовує певні антропоніми, аби сформувати два світи за допомогою імен персонажів. Зокрема, він розповідає про сучасні для України події Майдану 2014 року (артикулюється сучасна війна), а також переносить читачів і в давнину, де є змога зануритися в героїчні часи, перейнятися козацькими настроями.

2.2. Антропонімний простір роману Ю. Яновського «Майстер корабля»

Юрій Яновський успішно працював у прозових, поетичних та драматичних жанрах, його творчість є складним синтезом кількох літературних напрямків. Свій стиль сам називав «романтикою вітаїзму», нині під цим терміном розуміємо психологічну категорію письменства, яка стимулює дух протесту, неспокою та боротьби, ще й активізує життєву наснагу та сили людини.

Незважаючи на те що твори письменника мають схожі вітаїстичні мотиви, усе ж таки тематика різна. Найголовнішим же чинником, що об'єднує доробок Ю. Яновського, є романтизація героїв, віра в їхню силу та здатність змінити світ, метафоричність назв та спроба створення нової культури – пролетарської. Саме тому стиль письменника завжди впізнаваний.

«Майстер корабля» вивчається в 11 класі профільної школи. Це перший мариністичний роман української літератури, а також новаторський твір, у якому описано кіномистецьку творчість ХХ ст. Критики в унісон пишуть про екзотичність, незвичайність, символічність та «відірваність від життя». Роман можна сміливо віднести до найкращих зразків модерністичних та

імпресіоністичних творів світової літератури.

Творчість Ю. Яновського неодноразово була в центрі уваги вітчизняних літераторів, аналізувались особливості його романів із погляду естетики модерну. Доробок письменника досліджували літературознавці В. Агеєва, О. Бабишкін, М. Гнатюк, М. Жулинський, С. Журба, Л. Кавун, Ю. Лавріненко, М. Ласло-Куцюк, Н. Мафтин, Р. Мовчан, В. Панченко, С. Плачинда, Ц. Тодоров, Р. Харчук та ін., проте мовний аспект художніх текстів письменника поки що досліджений недостатньо. Уважаємо перспективним розглянути ономастикон роману «Майстер корабля» під кутом зору розуміння функційного навантаження літературної онімії української романістичної прози.

Антропонімікон твору складає обмежена кількість власних імен, майже всі персонажі мають реальних прототипів. Як відомо, роман має автобіографічну основу, автор реалізує свій образ у персонажеві *То-Ма-Кі*, також описує і деяких своїх друзів. Зокрема, під іменем *Сев* приховано режисера Олександра Довженка, *Тайах* – це відома балерина Іта Пензо, актор Григорій Гричер постає в романі в образі Богдана.

Антропонім *То-Ма-Кі* походить від виразу *Товариш Майстер Кіно*. По суті, це прізвисько, яке замінює персонажу ім'я: ***То-Ма-Кі*** – це звать так мене – *Товариш Майстер Кіно* – найвище звання для кінематографіста (2, с. 1).

Чоловіче ім'я *Сев* є досить цікавим для ономастичного дослідження: – *Любий Сев, – хочеться мені почати, – нарешті й про вас ітиме мова* (2, с. 6). Зі змісту роману достеменно не відомо, від якого імені скорочена ця форма. Висуваємо припущення, що воно може походити від *Севастьян*, *Северин* чи *Всеволод*.

Екзотичності роману додають образ іноземної балерини та її не менш екстравагантне, ніж вона сама, ім'я: *Його бачить Тайах – фараонова дружина* (2, с. 3). Насамперед це слово є складником топонімічної назви і походить із якутської мови. Адже Таях-Кюель – озеро в Республіці Саха

(Якутія). Ю. Яновський же надав йому нового значення, використавши як ім'я головної героїні.

Містку внутрішню форму має антропонім *Богдан*. Ім'я походить від словосполучення «Богом даний», і письменник, безперечно, цим користується. Адже персонаж, якого він наділив таким іменем, дійсно з'являється несподівано – його викидає хвилею на берег Одеси. На диво, чоловік залишається живим: – *Я Богдан, – пропущав він, коли ми його підняли нести* (2, с. 10). Нещасний випадок надихає режисера зняти про Богдана фільм та спробувати його в якості актора.

Знаходимо в романі й «недійових осіб». У тексті вони лише згадуються. Це сини головного героя: пілот *Майк* та письменник *Генрі: Пишу я – Майк. Тебе, тату, не застав дома* (2, с. 11); *Майк і Генрі одвідали мене на зламних точках мемуарів: коли осінь зустрічається вночі з зимою і коли весна переборює зиму* (2, с. 32). Вони обоє далеко від батька. Їхні імена мають форми, узвичаєні в англосаксонському світі. Зокрема, Майк означає «подібний Богу». А британський антропонім Генрі походить від німецького словосполучення *haim* («дім») і *ric* («влада», «правитель»), тобто від німецького «Генріх».

Ще одним антропонімом на позначення персонажа другого плану є *Йосиф Прекрасний: Людина танцює, легко пересуваючись по сцені, рідна цим звукам і слухняна. Це Йосиф Прекрасний* (2, с. 3). Наведений онім із такою структурою в романі єдиний. Хоч із контексту достеменно не відомо: *Прекрасний* – прізвище чи псевдонім одного з акторів, ми схилиємося до другого припущення. Біблійні імена зазвичай у читачів асоціюються із святістю. Йосип – ім'я давньоєврейського походження (буквально означає «буде додано, додасться»), у творі представлено болгарський варіант *Йосиф* (іврит → д.-гр. → старосл. → болг.). У деяких мовах форма з прикінцевим «п» з'явилася внаслідок особливостей праслов'янської вимови, у якій був відсутній звук «ф». Кінцевий «ф» зберігся на сучасному етапі в болгарській мові.

У романі представлені також імена товаришів головних героїв. Серед них такі – Михайль, Ганка, Стелла, Поля: *Михайль тепер не хоче нічого, – почув я від Директора* (2, с. 3); *То Ганка притулилася до мене, як парус – тремтливий і випнутий* (2, с. 12).

Від загальних назв походять такі літературні антропоніми: *Директор* (очільник кінофабрики Павло Нечеса), *Професор* (прототип – художник, знавець старовини професор В. Кричевський), *Людина*. Наприклад: *Про Директора я розповім далі докладніш. Він зробився потім моїм приятелем* (2, с. 2); *Тепер послухаємо розмов режисера, оператора й Професора, щоб уявити собі склад знімальної групи та ті зміни в методах роботи, що сталися* (2, с. 5); *Бо в ньому є одвічне обличчя Людини, суворі риси завойовника, серце мандрівника і творця* (2, с. 6).

За рахунок перетворення загальних назв у власні автор досягає ефекту певної загадковості, адже читач достеменно не знає, про кого йде мова. Ю. Яновський підігрує читацький інтерес тільки натяками на реальних постатей. Крім того, пишучи «Директор» та «Професор» із великої букви, письменник буквально засвідчує повагу до прототипів своїх персонажів.

Не обійшлося в тексті й без оніма-прізвиська – *Муха*: *Моряк – хазяїн трамбака й шхуни, він же капітан цих парусних птахів, рибалка чи, власне, отаман босої рибальської ватаги, Стелла, Муха, Поля, хазяїн кав'ярні, Богдан, Сев, я – нас було дев'ятеро* (2, с. 15).

Найвіддаленішими для сюжету є антропоніми на позначення предметів, що носять імена історичних персонажів: *Будди* (статуетка) та *Вінцента Ван-Гога* (орфографічний запис збережено – А. Ч.). Наприклад: *Ти пригадуєш, що подарував мені Будду, коли я вперше сів за кермо?* (2, с. 12); *Я вибираю художника Ван-Гога. Візьму його картину «Куці». Вінцент Ван-Гог – голландець* (2, с. 28). Хоч ці ономастичні одиниці мають предметний зміст, проте в художньому просторі письменник прагне відтворити цілий алюзійний всесвіт із розмаїттям імен, історій та повторів, залучаючи для цього власні імена, носії яких набули світового значення. Проте на сам сюжет

ніякого впливу вони не мають, адже це тільки фонова лексика.

Зважаючи на викладе, можна стверджувати, що ономастикон роману Юрія Яновського «Майстер корабля» становить інтерес для вивчення поетоніміки вітаїзму – одного з модерністичних напрямків. Зокрема, система антропонімів виконує важливу роль у створенні атмосфери модерного твору. Автор грає з читацькою уявою, і власним назвам відведено в цьому певну роль: вони підтримують ігрову природу модернізму. Реальні антропоніми, крім номінативної, наділені функцією характеристики персонажів, письменник розуміє їх важливим складником процесу наративації.

2.3. Умотивованість функціонування різних груп топонімів у романах С. Процюка та Ю. Яновського

Топоніми в актуальному сучасному творі С. Процюка «Під крилами великої Матері. Ментальний Майдан» визначають топос та виконують експресивно-стилістичну функцію. У своєму суспільно-політичному романі письменник представив досить розмаїту систему топонімів, які проаналізуємо за різними критеріями.

Якщо звернутися до класифікації за словотвірним критерієм, то можна помітити використання таких топонімів:

1) назви, утворені від імен та прізвищ людей – Київ, Львів, Катеринослав, Карлові Вари, Андріївський узвіз: *Громи й блискавки літали над **Києвом**, клонуючи смертоносні спалахи* (1, с. 5); *Більшість адекватних українців, які мешкають поза межами галицьких кресів, завжди переоцінювали **Львів**, наділяли його магічними силами і міфічними можливостями* (1, с. 20); *Може, це примара козака-характерника і царененависника, дніпровського мамыя, яка ночами протягом століть вільно проходила то **Катеринославом**, із його першими заводами і робітницькою горілчаною вольницею, то будівлями Дніпропетровського обкому та КГБ [...]* (1, с. 84); *Химерики любові – Олеся зараз була в Чехії, та ще й зі своїм*

мерзенним регіоналом, якому саме тепер захотілося місячного відпочинку в **Карлових Варах** – але була ближчою, аніж Лукашева дочка [...] (1, с. 102);

2) назви, в основу яких покладено загальноновживану лексику – Північна Корея, Поділ, Дніпро, Пхеньян, Чоп, Західна Україна, Луцьк, Америка, Черкащина: **Північна Корея** залишається кривавою екзотичною плямою (1, с. 54); *Всілякі філософи й художники проповідують у Києві на Подолі* (1, с. 70); *Навіть подумав, що це добре, бо він завжди може підтвердити, настільки родина Кондратьєвих любила і любить Західну Україну як невід’ємну частину території незалежної української держави* (1, с. 153); *Пасажири вийшли з вагонів і розбрелися, хто сам, хто попарно, або трикутниками чи чотирикутниками, степами Черкащини* (1, с. 226).

Більш повно охарактеризувати специфіку вживання топонімів у художньому мовленні С.Процюка можна за географічним критерієм. Зробивши аналіз основних одиниць, ми розподілили усю вживану топонімічну лексику на певні групи та підгрупи.

Зокрема, у першій групі (фізико-географічні топоніми) наявні такі підгрупи географічних об’єктів:

1) ороніми – у тексті роману трапляються назви, наприклад, активного вулкана на півдні Італії: [...] *він не здатен до найелементарніших змін свого травматичного, застиглого ще в ранній юності, портрету, зітканого із сильного юнацького нарцисо-егоцентризму, прагматизму, який із кожним роком роздувався, і патологічної нездатності відчувати себе пупом, а частинкою між людьми, не Везувієм, а піщинкою у безмежжі* (1, с. 213); частини світу в Північній півкулі земного шару: *А стара розжиріла фальшива тітка – політична Європа – лише «засуджує», «глибоко стурбована»* (1, с. 70); та взагалі земної кулі, на якій мешкає все людство: *Ніхто не може порахувати, скільки (сотень мільярдів?) людей на Землі вже померло* (1, с. 111);

2) гідроніми, серед яких зафіксовано назву річки, що протікає територією України (потамонім): *Нема того козаченька, поїхав за*

Десну (1, с. 120).

Друга група (суспільно-культурні топоніми) представлена такими найменуваннями:

1) ойконіми – переважно полісоніми, які позначають міста, зокрема, Київ, Львів, Дніпропетровськ, Дніпро, Донецьк, Чоп, Чернівці, Луцьк, Житомир, Черкаси, Полтава, Рим, Карлові Вари, Пхеньян, Москва, Тверь, крім того, Південна Пальміра (опосередковано): *Вони будуть вимагати від усіх українців – від Донецька до Чопа – здати свої грошові запаси в державну казну* (1, с. 147); *Одному – в Чернівцях за те, що привселюдно плюнув на георгіївську стрічку* (1, с. 165); *Третьому у Луцьку за те, що розтоптав портрет намісника Янека-батька – Олександра* (1, с. 165); *Четвертому – у Житомирі за вбивство кількох мордорських патрулів таки на вулицях міста* (1, с. 165); *О переродження й відмирання – о, всі шляхи ведуть до Риму...* (1, с. 208); *Віктор Іванович вчора вночі поїхав до Москви* (1, с. 96); *Сестра знайомого багато років жила у Твері, так вийшло* (1, с. 129); *Колишні козацькі поселення, островки лицарства унеможливили задум імператриці побудувати тут Південну Пальміру* (1, с. 84); також у творі є комонім, який називає село України в Полтавській області – Диканька: *Львів, звісно, не Київ, але і не Диканька* (1, с. 181);

2) антропоніми, оскільки письменник уживає географічні найменування, назва яких походить від імен людей та відомих історичних постатей – Київ, Львів, Катеринослав, Карлові Вари, Андріївський узвіз (попередньо наводили приклади вживання цих антропонімів, див. п. 1 за словотвірним критерієм).

3) хороніми, серед них такі назви країн – Україна, Північна Корея, Єгипет, Чехія, КНДР, Мексика, Монако, Америка: *Він думав, що то Україну накривають хмари, а сам він є лише частинкою нещасливої нації, що ніяк не може розродитися державою із людським обличчям* (1, с. 7); *Вони викопують гігантську яму або примусять копати всіх страхополів яму – самим собі! – і будуть захищати, фільтрувати, нищити під корінь, творячи*

тут слов'янську **Північну Корею** (1, с. 24); Навпаки – гібриди мобільного телефону й 9 травня; союзи айфону і печерної ненависті лобандерлогів; поїздок на курорти до **Єгипту** і демонізації «бендеровцев»... (1, с. 53); Були такі і в **КНДР** – читали Біблію, не вважали першого Кіма божеством, слухали ворожі голоси – під загрозою тюрми і смерті (1, с. 105); Їхні покровителі, гламурний князь і його княгиня, знову повдягали свої пастуші свитинки, але деінде, може, у **Мексиці** чи **Монако** (1, с. 132); трапляється також назва адміністративно-територіального поділу України – Київська область: Мамаї не знали про величезні масштаби зневіри, мовляв, розстріляють, зачистять, і буде текти Україною огненне море крові, побудують фільтраційні табори, кажуть, десь у **Київській області** яничари задумали такі табори для перевиховання інакодумних [...] (1, с. 98); у романі є неофіційні назви республік – суб'єктів суверенних держав, зокрема, Крим, Чечня: *Непанімаю, пачемудальокієпапереднікіатдалі**Крим!*** (1, с. 33); Зникнуть надії на свободу, на кожному кроці з'являться агенти, готові запроторити в темницю інакомислячих, СБУ стане СБР (службою безпеки Росії), вулицями будуть сновигати російські батальйони, які в **Чечні** вбивали старих і вагітних, не зупиняючись ні перед чим (1, с. 53);

4) урбаноніми – серед міських об'єктів фіксуємо назви вулиць, але винятково Києва – Андріївський узвіз, Хрещатик: *Але сказав, що всілякі філософи можуть пропагувати свої погляди на **Андріївському узвозі** в Києві* (1, с. 108); *Сьомому – у Києві за те, що спромігся вивісити над головпоштамтом, на **Хрещатику**, синьо-жовтий прапор і збоку прикріпити портрет Бандери* (1, с. 165); назви площ – Майдан, Красна площа, Сенатська площа: *Вони виходили на **Красну площу** із гаслами на кшталт «Слава Україні!» чи на **Сенатську площу** з тризубом на синьо-жовтій кепці (не можна виключати, що серед них були співробітники ФСБ)* (1, с. 168); *Але ж там, на **Майдані**, їм холодніше і важче* (1, с. 23). Цими влучними штрихами С. Процюк вимальовує загальну картину міста 2014 року, а також наводить паралель українських подій та повстання декабристів. Повертаючись до

національно-патріотичних протестних подій Євромайдану 2014 року, письменник по-новому переосмислює центральну площу Києва, надає їй піднесеного сенсу: *Якщо ворогів Священної Площі не вбивати, підставляючи ліву щоку, вони винищать ущент все, дороге нам і вам* (1, с. 50). Читач розуміє, що події Євромайдану надзвичайно важать для Процюка-громадянина.

Важливо зазначити, що на сторінках роману здійснюється екскурс в історичне минуле України, непоодинокими є історичні географічні об'єкти, які раніше мали іншу назву, наприклад, сучасне українське місто Дніпро (Дніпропетровськ до 2016 року): *Будь-яке інше місто, лиш не Дніпропетровськ – у поєднанні з її галицьким іменем* (1, с. 20). Паралельно автор пропонує альтернативну назву, мотивовану славною історією краю, – Січеслав: *Але розумів, що цьому місту ніколи не називатися Січеславом, швидше рак на дубі свисне [...]* (1, с. 83), принагідно зауважує, що тривалий час центр сучасної Дніпропетровської області носив назву Катеринослав на честь імператриці Катерини Другої: *Можє, це примара козака-характерника і царененависника, дніпровського мамая, яка ночами протягом століть вільно проходила то Катеринославом, із його першими заводами і робітницькою горілчаною вольницею, то будівлями Дніпропетровського обкому та КГБ, схилялася над таємними реляціями, жаско реготала і спалювала душегубчі папери?*(1, с. 84).

Назви міст у С. Процюка високо інформативні, вони маркують епоху, відсилають до історичних подій, можуть слугувати натяками. Наприклад, компонент -град, що вказує на «чуже», нав'язане зовні: *Після остаточної поразки Майдану, кривавих доріжок довкола Київграду, коли помруть навіть вільні церковні дзвони. Залишиться один московський патріархат [...]* (1, с. 147). Згадується колишня назва держави з центром у Києві, існування якої припадає на IX–XII ст.: *Ми, велика месіанська армія, все це потоптали й спалили на святих вогнищах в ім'я Русі, яку ми, падонок, відродимо на ваших бендерівських землях!* (1, с. 84), а також федеративна соціалістична держава в

Північній Євразії (1922–1991), що зазнала краху: *Після смерті Сталіна СРСР також потрапив у чорторий короткого похоронного психозу* (1, с. 106). Крім того, є згадка про суспільно-військовий центр українського козацтва 2 пол. XVI – кін. XVII ст.: *Напевно, так холонули запорізькі козаки (періоду деградації Запорізької Січі) перед Катериною Другою* (1, с. 93).

Звертаючись до минувшини, письменник не оминає своєю увагою історично-географічні регіони України: *А потім на центральних площах більших міст, від Буковини до Наддністрянщини [...] кільком нашим партизанам відрубують голови* (1, с. 165).

Події твору відбуваються на теренах знакових українських міст, головний герой проводить там найбільше часу, ці полісоніми локалізують місце перебування Лукаша: *У будь-якому разі через кілька днів Лукаш Кирилишин мусить бути у Києві* (1, с. 145); у Львові під час зустрічі з Олесею: *З Олесею Лукаш познайомився у Львові на археологічній конференції* (1, с. 20); і, звичайно, рідне місто його коханої, до нього він не раз приїжджає: *Лукаш приїжджав до Дніпра кілька разів, не маючи можливості вдивлятися і вслухатися у нутроці цього мільйонника* (1, с. 83).

Наскрізно у всьому романі проходить образ України, цей хоронім має концептуальне значення. С. Процюк намагається наголосити на національній ідентичності українських земель, на їхній своєрідності та унікальності. Країна виступає такою, що має свою споконвічну історію, відмінну від нав'язаної російськими загарбниками: *А російській шовіністичній ідеї, до України «не было, нет и быть не может», ясна річ, якраз і треба такої хутірської розслабухи, такої шароварної сентиментальності, таких гречкосійських малоросів-добряків із дулями в кишенях* (1, с. 69); *Може бути й так, що нова Україна постане, як фенікс із попелу чи жар-птиця в руках – не ілюзіоніста, не сектанта! – великого білого Мага* (1, с. 116). Авторські почуття любові та поваги до рідного краю, упевненість у незнищенності цієї держави постають в таких словах: *Україна, що б нас не очікувало, народжує нові сенси життя і віри для землян... вона пробуджується від сну і буде йти*

водою і твердю довго-довго, у безмежність, а його царству не буде кінця...
(1, с. 66).

Аби виявити своє негативне ставлення до Росії (путінської Росії), яка втручається у внутрішні справи суверенної України, будує шовіністичні загарбницькі плани, С. Процюк створює власні оцінні топоніми на позначення держави-агресора: *А потім на центральних площах більших міст, від Буковини до Наддністрянщини (решта десять колишніх українських областей буде офіційно називатися Молодоросією і буде приєднана до Росії, яку офіційно почнуть називати Федеративна Російсько-Путінська республіка) кільком нашим партизанам відрубують голови* (1, с. 165). У цих рядках ми також можемо відчутти негативний тон оповіді: *Виходив у коридор, де теж сновигали старі й наламани або молоді й отруєні чи то всілякими аріями, чи то лікарняною макаброю, чи то грудневими туманами й перспективами Митного союзу з путінською Росією* (1, с. 53).

Отже, у суспільно-історичному романі С. Процюка «Під крилами великої Матері. Ментальний Майдан» широко представлені назви топонімів (країни, міста, села тощо). Вдало скомпонована система топонімів допомагає маркувати важливі в історичному плані міста і місцини (наприклад, *Київ, Майдан* тощо). У непоодиноких випадках автор надає їм зовсім іншого сенсу, використовуючи при цьому звичайні слова і перетворюючи їх на топоніми. Він вдається до парафраз (наприклад, *Священна Площа*), насичує топонімічні назви новими конотаціями, перетворює на емоційно-образний засіб художнього твору, аби підкреслити значущість своїх думок, акцентувати увагу на головних подіях та думках твору.

Ю. Яновський у сюжеті «Майсер корабля», на відміну від С. Процюка, не щедрий на топоніми. Зазначимо, що головною функцією літературних топонімів є посилення локальної характеристики співвідношення «персонаж – місце дії». Це зумовлено тим, що персонажі творів здебільшого часто пересуваються в просторі. Центральним місцем дії роману Ю. Яновського є *Місто*, тому й зникає потреба використання великої

кількості інших топонімічних назв. Наприклад: – *Дякую, – сказав я, – але ми сьогодні, здається, не встигнемо поговорити, я ще маю побачення з моїм товаришем, що вчора приїхав до Міста* (2, с. 12).

Зважаючи на автобіографічну основу роману, розуміємо, що автор має на увазі Одесу. Крім лексеми Місто, для позначення українських міст застосовано лише топоніми Олешки та Кафа (історична назва Феодосії):

– *Дубок з Кафи?* – сказав мій сусіда.

– *З Олешок. Бачиш парус?* – відповів сусіда Сева (2, с. 8)

За рахунок образу Тайах місце дії стає рухомим, адже акторка подорожує країнами. Зокрема, у романі натрапляємо на такі полісоніми на позначення тільки закордонних міст: Генуя, Владивосток, Коломбо, Мілан, Берлін, Павія, Релінгтон, Ріо, Комо: *Оглянула всю Геную* (2, с. 14); *Мілан і всі околиці його я теж оглянула* (2, с. 17); *Завтра я їду до Берліна за нашою візою* (2, с. 17); *Мені було дуже весело, я сміялась, і ми непомітно доїхали до Павія* (2, с. 17); *Ми йшли на південь, повертаючись з Владивостока* (2, с. 15). Однак назви цих міст слугують лише для ілюстративного унаочнення певного «маршруту» Тайах або ж згадуються в позасюжетних відхиленнях: роздумах головного героя.

Знаходимо й урбаноніми: *Я щодня ходжу до собору Дуомо* (2, с. 17); *Я зустріла на площі Дуомо мого «адоратера», і ми рушили йти до машини* (2, с. 17).

Серед хоронімів роману – лексеми на позначення країн: Республіка (у значенні Україна), Нова Зеландія, Індія, Австралія, Швейцарія, Італія, Туреччина: *Тепер старший син відбуває повітряні рейси Оде – Індія* (2, с. 1); – *Сев, як може країна жити без моря? Які перспективи є в Швейцарії?* (2, с. 8); *В Італії все мені нове* (2, с. 14); *Хай живе Туреччина!* (2, с. 21). А для позначення Південної Америки Ю. Яновський використовує навіть екзонім Вогняна Земля: *Це на самому півдні Південної Америки, між Америкою й Вогненною Землею, де зустрічаються два океани, найбільші в світі* (2, с. 16).

Попри загалом малу кількість досліджуваних одиниць, а все ж таки в тексті натрапляємо на фізико-географічні топоніми:

– оронім: *Я з півроку зневажливо топтав тротуари, поки взяв від Професора, що цей камінь привезено з Італії і що це – закам'яніла лава **Везувію** (2, с. 2);*

– гідроніми: *– Коли ви не вірите в такі дрібниці, то чи повірили б ви в те, що я плив **Магеллановою** протокою? (2, с. 16); У затоці **Милосердя** ми кинули якір (2, с. 16); Озеро **Комо**, коли перерізає пароплав, наче кришталевий холодний спирт стоїть, а не озеро (2, с. 16); – Ішли ми з Веллінгтона на Новій Зеландії – до Ріо, цебто – з **Великого** до **Атлантичного** океану. Біля протоки нас страшенно тіпала буря (2, с. 16);*

– топоніми на позначення островів та півостровів: Ява, Суматра, Пао, Балканський півострів, Філіпіни: *Боюся, що з Індії полечу на Австралію – зупинка на **Яві** (2, с. 11); Коли підлітаєш, сонце вже сяде на **Суматру** (2, с. 12); Та за якимись невидимими ознаками ми посувалися просто до **Пао** (2, с. 16); І перша земля, яку ми побачили, була земля **Філіпінських** островів (2, с. 16).*

Отже, як і вся пропріальна лексика, топоніми в романі «Майстер корабля» Ю. Яновського підпорядковуються основним законам творення контексту завершеного цілого. Вони утворюють географічну просторову домінанту сюжету за допомогою свого експресивно-стилістичного забарвлення, формують простір художнього тексту.

Висновки до другого розділу

Суспільно-історичний роман С. Процюка «Під крилами великої матері. Ментальний Майдан» присвячено опису подій Євромайдану. Письменник, конструюючи систему літературних онімів, пропускає їх крізь призму історичних та суспільних подій України. Такі оніми увиразнюють художнє мовлення, створюють певний психологічний клімат. Найбільш уживаними

серед онімного простору роману є антропоніми та топоніми.

Антропоніми виступають важливими стилістичними засобами, забарвлюють художній текст, виконують експресивно-стилістичну функцію, надають більш чітку картину художнього твору. Вони дозволяють скласти органічну картину роману, схарактеризувати головних героїв (*Лукаш Кирилишин, Олеся Семивус*), їхню поведінку та думки.

У творі зафіксовано частотне використання стилістично-нейтральних антропонімів таких підгруп: власні назви релігійного характеру; міфологічних героїв, богів; героїв літературних творів та пам'яток; українських козаків та полковників; політичних правителів та діячів; історичних постатей із галузей різних наук та мистецтв; відомих письменників.

Письменник використовує антропоніми, надаючи їм більш виразної семантики, це, зокрема, стосується образу України (*Матір, Мати, Жінка, Діва, Богородиця, Золотоволоска*). Стилiстично маркованими також є лексеми на позначення української ідентичності (*Мамай*), а також демiнiутивні форми імен (*Лукашик, Лукашенятко, Лукась*).

Роман «Майстер корабля» є першим мариністичним українським романом. Вдало сформований антропонімікон слугує авторові одним із засобів створення атмосфери модернізму. За рахунок онімів письменник грає з читацькою уявою, адже вони підтримують ігрову природу модернізму. Ю. Яновський використав також реальні антропоніми, крім номінативної, відводить їм функцію характеристики персонажів, розуміє їх важливим складником процесу наративації.

Проаналізувавши дібрані методом суцільної вибірки топонімічні лексеми на сторінках роману С. Процюка, ми бачимо, що автор використовує не безпосередньо назви топонімів у властивому їм значенні, а робить акцент на важливих історичних для суспільства містах і місцинах (наприклад, *Київ, Майдан*). Письменник надає їм більш глибокого сенсу, апелює до національної пам'яті. Він вдається до парафраз, насичує топонімічні назви

новими конотаціями, перетворює на емоційно-образний засіб художнього твору, аби підкреслити значущість своїх думок, акцентувати увагу на головних подіях твору, його сенсі (*Священна Площа*) або посилити негативний зміст, привернути увагу до неоімперських наративів Росії (*Федеративна Російсько-Путінська республіка*).

Топоніми в романі «Майстер корабля» Ю. Яновського підпорядковуються основним законам творення контексту завершеного цілого. Вони утворюють географічну просторову домінанту сюжету за допомогою свого експресивно-стилістичного забарвлення, формують простір художнього тексту.

Отже, С. Процюк та Ю. Яновський активно використовують топоніми, які виконують сюжетотвірну та хронотопічну функції (посилення локальної характеристики співвідношення «персонаж – місце дії»).

РОЗДІЛ 3

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙНО-СТИЛІСТИЧНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАННІ ОНОМАСТИКИ В ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

3.1. Аналіз навчально-методичного забезпечення в контексті досліджуваної проблеми

Зміст мовного навчання української мови в школі базується на такому нормативно-правовому забезпеченні: закон України «Про загальну середню освіту» [12]; Державний стандарт базової та повної середньої освіти [9]; концепція «Нова українська школа» [36]. Саме з урахуванням цих документів розроблено Програму з української мови для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів 10–11 класів (філологічний напрям, профіль – українська філологія) (далі – Програма) [47].

На думку її авторів – Л. Мацько, Т. Груби, О. Семеног, Т. Симоненко, – мова є одним із головних інструментів формування індивідуального світогляду старшокласників, адже вона здійснює вплив на їхнє сприйняття навколишнього світу. Старша школа відображає й узагальнює всі аспекти навчання та виховання, які реалізує загальноосвітній заклад, сприяючи розвитку загальнолюдських цінностей і компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості в сучасному суспільстві на національному і на міжнародному ринку праці [47, с. 4].

Відповідно до Програми, метою профільного навчання української мови в профільній галузі «українська філологія» є формування комплексно розвиненої особистості, яка мала б високий інтелект та моральну, культурну і національну самосвідомість; володіла б знаннями та навичками сучасної української літературної мови, з її стилів, жанрів та різновидів усіх форм мовленнєвої активності: аудіювання, читання, мовлення та письма [47, с. 4].

Заради реалізації мети профільного навчання вчитель розв’язує різні

завдання, які охоплюють загальноосвітні, виховні та практичні аспекти:

- 1) виховання в учнів почуття поваги та важливості української мови як державної мови України;
- 2) розвиток предметних та ключових компетентностей;
- 3) навчання використовувати мовні навички для пізнання світу, побудови гармонійних відносин в суспільстві, збереження та передачі культурних цінностей, вираження емоцій та розв'язання життєвих проблем;
- 4) формування духовного розвитку учнів, уявлень про світ, цінностей на загальнолюдських, національних та особистісних рівнях;
- 5) розвиток логічного та критичного мислення, творчої уяви;
- 6) виховання смаку до мови, мовної чутливості та грамотності, сприяння сприйняттю краси та естетики української мови;
- 7) формування культури мовлення та раціональної мовленнєвої поведінки.

Навчальна програма побудована на взаємодії між різними змістовими лініями: лінгвістичною; мовною; мовленнєвою (комунікативною); соціокультурною; діяльнісною (стратегічною).

Для вивчення ономастики за функційно-стилістичним підходом важливою є мовна змістова лінія, яка розглядає сучасну українську літературну мову як систему з урахуванням її внутрішніх зв'язків, узаємодії між рівнями та спільного підходу з іншими предметами. На передньому плані стоять аспекти значення і функціонального використання мовних одиниць. Наприклад, вивчення синтаксису супроводжується аналізом морфології, а вивчення лексики спирається на текстовий матеріал, щоб забезпечити повноту та системність знань і навичок [47, с. 18].

За Програмою 10 класу профільної школи питання з ономастики мають розглядатися в розділі «Узагальнення і систематизація найважливіших відомостей з орфоєпії, фонетики, лексикології, фразеології, будови слова, словотвору, морфології, стилістики» [47, с. 33]. На повторення лексикології української мови відведено 10 годин, зокрема виділяється час і на засвоєння теми «Топоніміка й ономастика у складі української лексики».

Для 11 класу автори програми виділяють блок «Лексикологія і фразеологія української мови», проте в ньому питання ономастичного лексикону оминають. Учням пропонують узагальнити та систематизувати знання лише з таких тем: уживання слів у переносному значенні, синонімів, антонімів, омонімів у текстах різних стилів; терміни і професіоналізми; філологічні, лінгвістичні, літературознавчі терміни [47, с. 71]. На нашу думку, це пов'язано з окресленим колом питань, які стосуються підготовки до державної підсумкової атестації. Зауважимо, що відомості з ономастики не виносяться до переліку складників обов'язкової перевірки під час ДПА.

Для оцінки ефективності актуальної Програми для загальноосвітніх навчальних закладах у контексті досліджуваної проблеми необхідно проаналізувати навчально-методичне забезпечення – підручники з української мови.

На сайті Міністерства освіти і науки України розміщено рекомендовані підручники, зокрема для 10 класу та для 11 класу (Табл. 3.1. та Табл. 3.2. складено за джерелом [48–51]).

Табл. 3.1. Підручники з української мови для 10 класу (профільний рівень)

Назва підручника	Авторський колектив	Клас	Видавництво	№ наказу
Українська мова (профільний рівень)	Караман С. О., Горошкіна О. М., Караман О. В., Попова Л. О.	10	ТОВ «Видавництво «Ранок»	Наказ МОН № 551 від 31.05.2018, наказ МОН № 415 від 11.04.2023
Українська мова (профільний рівень)	Ворон А. А., Солопенко В. А.	10	ВД «Освіта»	Наказ МОН № 551 від 31.05.2018, наказ МОН № 415 від 11.04.2023

Табл. 3.2. Підручники з української мови для 11 класу (профільний рівень)

Назва підручника	Авторський колектив	Клас	Видавництво	№ наказу
Українська мова (профільний рівень)	Караман С. О., Горошкіна О. М., Караман О. В., Попова Л. О.	11	ТОВ «Видавництво «Ранок»	Наказ МОН № 472 від 12.04.2019
Українська мова (профільний рівень)	Ворон А. А., Солопенко В. А.	11	ВД «Освіта»	Наказ МОН № 472 від 12.04.2019

Проаналізуємо запропоновані підручники в контексті навчання ономастики. Усі вони є інноваційними, охоплюють актуальні сучасні теми. Авторський колектив, до якого входять С. Караман, О. Горошкіна, О. Караман, Л. Попова, структурує свої матеріали за такими рубриками:

- «Буду я навчатись мови золотої» (теорія мови);
- «Практикум» (вправи);
- «Уживайте правильно» (ілюстративні приклади найпоширеніших мовних огріхів);
- «Спілкування» (вправи на реалізацію мовних норм через спілкування);
- «Перевір себе»;
- «Домашнє завдання» [48, с. 4].

Новаторство підручників С. Карамана, О. Горошкіної, О. Караман, Л. Попової в тому, що вони пропонують багато вправ із кількома різновидами завдань на вибір учня. Крім того, сторінки рясніють різноманітними QR-кодами, перейшовши за якими старшокласники можуть отримати більше докладної теорії на запропоновану тему, переглянути довідки до вправ або скористатись електронною версією видання.

У названому підручнику для 10 класу розділ «Лексикологія» охоплює

параграфи з 32 по 40. §37 має таку назву: «Загальноновживані слова. Лексичне багатство діалектної лексики. Лінгвокультуреми. Етнографізми. Топоніміка й ономастика у складі української мови» [48, с. 101]. Матеріал §37 розміщено на 3 сторінках. Тут автори подають тлумачення двох ономастичних термінів «ономастика» та «топонім» у вигляді бокової таблички й одразу біля неї – вправу на визначення походження топонімів. Наприклад, вправа 269. Визначте походження топонімів. Що означає їхня друга частина? Свої висновки перевірте за етимологічним словником.

Бориспіль, Високопілля, Мелітополь, Добропілля, Тернопіль, Нікополь, Маріуполь, Сімферополь, Ямпіль, Трипілля.

Крім цього, автори пропонують учням попрацювати з топонімами, виконуючи один із пунктів домашнього завдання, а також пригадати, що вивчає ономастика в рубриці підручника «Перевірте себе» (Рис. 3.1 укладено за джерелом [48]):

Рис. 3.1. Матеріали підручника: рубрика «Домашнє завдання» та «Перевір себе»

Домашнє завдання

271 Виконайте одне із завдань.

А Поясніть символіку українських слів *рушник, вітер, блискавка, верба, явір, соняшник, барвінок*. Свої міркування доповніть уривками з фольклорних і художніх творів.

Б Складіть словник топонімів місцевості, де ви живете. Яка їх етимологія.

Перевірте себе

- Дайте відповіді на запитання.
- За якою ознакою здійснено поділ лексики на загальноновживану й обмеженого вжитку?
- Що вивчає ономастика?
- Як лінгвісти пояснюють зміст поняття «лінгвокультуреми»?

Укладачі іншого рекомендованого підручника А. Ворон та В. Солопенко виокремлюють рубрики з такими позначеннями:

- «Запитання і завдання»;
- «Письмове завдання»;
- «Творче завдання»;
- «Робота в парах»;
- «Робота в групах»;

- «Вправа з ключем»;
- «Домашнє завдання» [50, с. 2].

Новаторською рубрикою є «Мовна задача». Це завдання, які пов'язані зі знанням літературних мовних норм та потребують від учнів розгорнутої відповіді. Задається «умова» та висувається запитання, як у математичній задачі, проте зміст її пов'язаний із фактами мови. Крім того, за QR-кодами реалізуються аудіодиктанти та цитати відомих людей.

У підручнику авторства А. Ворон, В. Солопенка для 10 класу в розділі «Лексикологія української мови» немає параграфу, у назві якого відображався б зв'язок з ономастиком. Детально розглянувши кожний із семи параграфів (§§26–32), ми дійшли висновку про відсутність будь-якого матеріалу, пов'язаного з топонімікою зокрема й ономастиком загалом у складі української лексики, що суперечить вимогам Програми [47, с. 33].

Незважаючи на те, що Програмою не передбачено вивчення онімів в 11 класі профільної школи, як було зазначено раніше, усе ж таки розглянемо зміст підручників для одинадцятикласників. Для розділу «Лексикологія і фразеологія української мови» С. Караман, О. Горошкіна, О. Караман, Л. Попова розробили 3 параграфи. А для вивчення функціональної стилістики – розділ «Система функціональних стилів сучасної української мови» – 33 теми [49]. У них розглянуто не лише поняття стилю мовлення та норми літературної мови, але й подано навчальні та практичні матеріали про кожний різновид стилю. Їх опанування, безсумнівно, сприятиме навчанню ономастики за допомогою функційно-стилістичного підходу.

За підручником А. Ворон та В. Солопенка питання ономастики могли б розглядатися в розділі «Узагальнення й систематизація найважливіших відомостей з української мови» [51, с. 241]. Проте в §46 «Лексикологія і фразеологія» [51, с. 250] не представлено вправ, які містили б завдання, пов'язані з онімами.

Отже, у Програмі з української мови для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів 10–11 класів (філологічний напрям,

профіль – українська філологія) Л. Мацько, Т. Груби, О. Семенов, Т. Симоненко відведено час на засвоєння теми «Топоніміка й ономастика у складі української лексики» тільки в 10 класі. Відповідно до цього С. Караман, О. Горошкіна, О. Караман, Л. Попова у своєму підручнику наводять дефініцію термінів «ономастика» та «топонім», розробляють одну вправу на визначення походження топонімів. У підручнику авторства А. Ворон та В. Солопенка взагалі відсутні матеріали з ономастики. Можемо зробити висновок про те, що рекомендовані Міністерством науки і освіти України підручники мають недостатню кількість навчально-методичного матеріалу для вивчення ономастики за функційно-стилістичним підходом, а це своєю чергою не сприяє успішній реалізації особистості в сучасному інформаційному суспільстві.

3.2. Методика навчання засобів художньої ономастики в профільній школі за функційно-стилістичним підходом

У попередньому підпункті ми обґрунтували потребу розробки практичного матеріального забезпечення для навчання ономастики в профільній школі. Тож пропонуємо розробку власних ономастичних вправ, завдання яких базуються на функційно-стилістичному підході.

Вправа 1. «Решето»

Завдання: поміркуйте та розподіліть запропоновані на картці оніми відповідно до стилю мовлення, у якому б вони могли вживатися:

Артемчик, Юрію Петровичу, Владико, Ньютон, Пане Президенте, Санька, Сан Санич, Богородиця, Т. Г. Шевченко, Тарасик, Кобзар, Каменярь, Пилипенко Пилип Пилипович, Уля, Натка, Білий Бім Чорне Вухо, Зеленський, Всевишній, Перебийносиха, Омелько, Чорний Ворон, Перебийніс, Іван Мазепа, Сірко.

Розмовний	Публіцистичний	Офіційно-діловий	Науковий	Конфесійний

Обґрунтуйте усно свій вибір. Доведіть або спростуйте думку про те, що всі запропоновані оніми можна вживати в художньому стилі.

Вправа 2. «Оповідач»

Завдання: введіть оніми *Славко, Мирончик, Дениско, бабуся Віра, Цюця, Вухастик* в коротке оповідання, яке вигадаете самі. Поясніть, як запропоновані власні назви вплинули на ваш вибір створення героя. На вашу думку, чи є серед запропонованих антропонімів слова з прихованим переносним значенням?

Внутрішньопредметний зв'язок: розвиток мовлення, стилістика.

Вправа 3. «Майстер корабля»

Завдання: Із тексту роману Юрія Яновського «Майстер корабля» випишіть по 5 антропонімів та топонімів. Поясніть функційне навантаження цих художніх онімів у романі? Яка їхня роль у загальному сюжеті?

Міжпредметний зв'язок: українська література.

Вправа 4. «Ланцюжок»

Завдання: Підберіть різні форми оніма, як показано в зразку. З одним з утворених ланцюжків утворіть речення в різних стилях мовлення, обравши відповідно до ситуації спілкування найбільш прийнятну форму оніма.

Зразок: *Надія – Надійка, Надя, Надька, пані Надія...*

Ольга, Степан, Віктор, Соломія, Назарій, Микита, Стефанія, Петро, Ангеліна, Наталя, Любомир, Федір, Катерина.

Вправа 5. «Асоціації»

Завдання: Попрацюйте в парах. Кожен має написати по 5 жіночих імен та асоціацій, які на його думку характеризують цей онім. Наприклад:

Мирослава: мирна, славна, мила.

Гордій – гордий, гордість, пихатий, зарозумілий.

Далі по черзі називайте своєму партнеру окремі асоціації. Він має записати ті імена, які спали йому на думку при заданих прикметах.

З'ясуйте, чи є збіги онімів? Чиї імена більше підходять до запропонованих характеристик? Відповідь обґрунтуйте.

Вправа 6. «Моє ім'я»

Завдання: Охарактеризуйте своє ім'я як ономастичну одиницю. З'ясуйте його походження, дослідіть значення, підберіть за наявності спільнокореневі слова або всі можливі форми цього антропоніма. Якщо ім'я іншомовне за походженням, дізнайтесь, чи має воно відповідник в українській та інших мовах, наприклад:

Георгій – з дав.-гр. «землероб». Французький відповідник: *Жорж*, англійський: *Джордж*, італійський: *Джорджо*, польський: *Єжи*, українська форма імені – *Юрій*.

Міжпредметний зв'язок: історія.

Вправа 7. «Екскурсія»

Завдання: Пригадайте назви вулиць свого міста, а також його визначні місця. Складіть есе в публіцистичному стилі про туристичний маршрут одноденної подорожі містом, використовуючи різноманітні топоніми.

Міжпредметний зв'язок: географія, історія.

Внутрішньопредметний зв'язок: розвиток мовлення, стилістика, орфографія (орфограма «Велика літера в географічних назвах»).

Вправа 8. «Сценарист»

Завдання: Уявіть, себе письменником. Ви пишете сценарій до майбутньої п'єси. Підберіть антропоніми на позначення героїв та топоніми хронотопу подій. Можете надати короткі характеристики героям та обраним місцям. Складіть приблизний перебіг подій зачину, використовуючи художній стиль.

Внутрішньопредметний зв'язок: розвиток мовлення, стилістика.

Вправа 9. «Ерудит»

Завдання: Дайте відповіді на запитання:

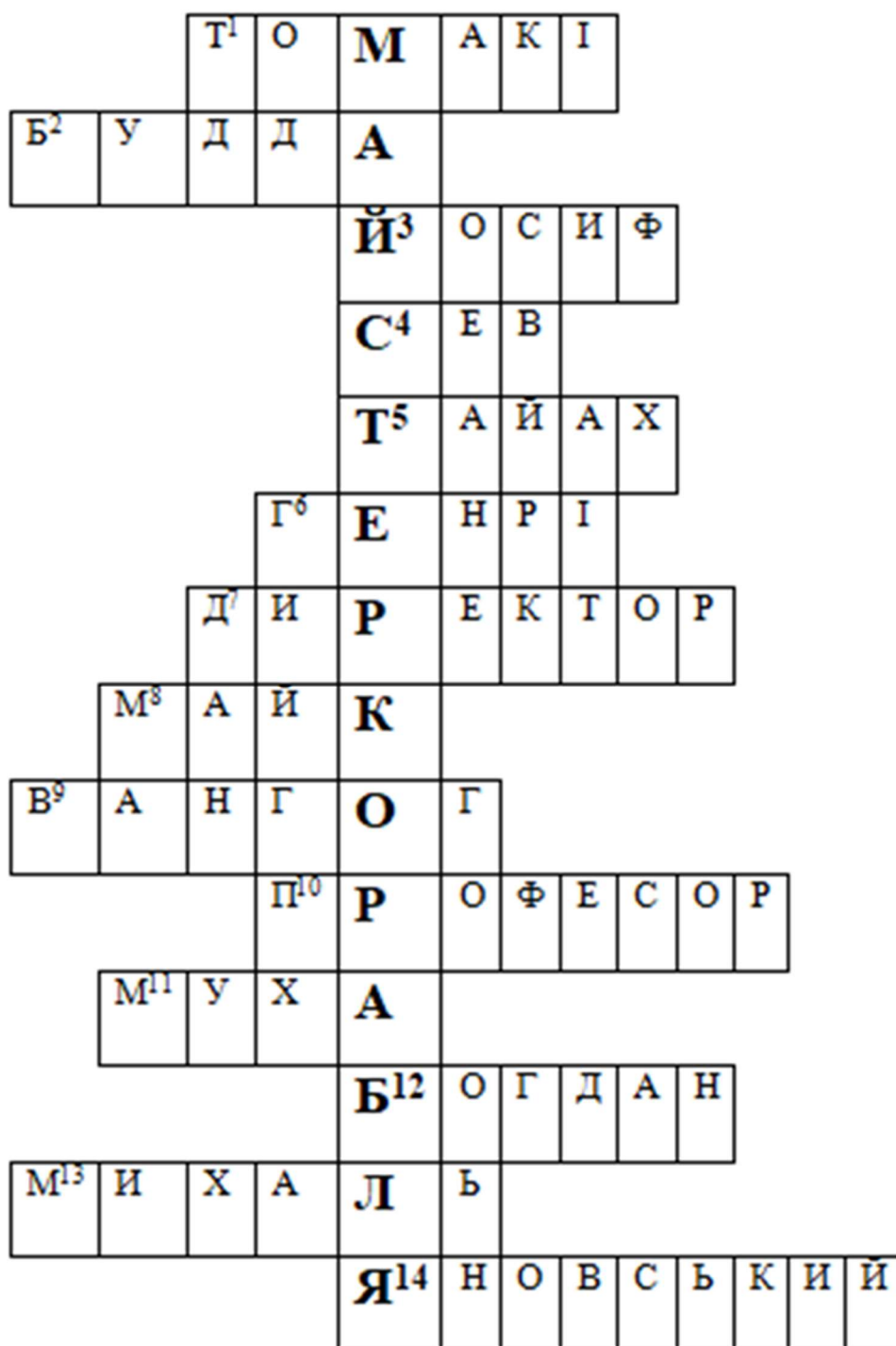
1. До якої науки належить ономастика?
2. Яка найменша одиниця ономастики?
3. Як називаються оніми на позначення назв населених пунктів?
4. Поясніть різницю між омонімом та онімом.
5. Що таке антропонім?
6. Які топоніми рідного краю ви знаєте?
7. Назвіть власне українські антропоніми.
8. Що таке художній онім? Де він зустрічається?
9. Чи залежить використання власних назв від стилю мовлення, у якому вони вживаються? Як саме?

Вправа 10. «Кросворд»

Завдання: Розгадайте кросворд, відповіді на який слід шукати серед антропонімів роману Юрія Яновського «Майстер корабля».

Міжпредметний зв'язок: українська література.

1. Як звучить ім'я головного героя роману, утворене від скорочення особової назви *Товариш Майстер Кіно*?
2. Про статуетку якого божества часто розповідається на сторінках твору?
3. Яку людину на кіностудії називали поміж себе *Прекрасний*?
4. Яким онімом позначено режисера О. Довженка?
5. Як звали балерину?
6. Яким іноземним іменем названо одного з синів Томакі?
7. Яку загальну назву керівної посади автор перетворив на власну?
8. Хто із синів головного героя був пілотом?
9. Ім'я якого відомого «безвухого» художника трапляється у творі?
10. Хто із героїв роману навчав кораблебудівної справи?
11. Яке чоловіче ім'я співзвучне із загальною назвою комахи?
12. Який онім походить від словосполучення *Богом даний*?
13. Який онім можна вважати спільнокореневим до імені *Михайло*?
14. Хто в літературі мав псевдонім *Микита Коцюба*?

Вправа 11. «Аналіз персонажів»

Завдання: Оберіть одного або кількох головних персонажів твору Юрія Яновського «Майстер корабля», з'ясуйте значення та походження цих імен. Дізнайтеся, як імена відображають характер чи долю персонажів.

Вправа 12. «Аналіз локації»

Завдання: Оберіть певну локацію або місце, важливе для розгортання подій у творі Юрія Яновського «Майстер корабля». Дослідіть власну назву

цього місця, його історію та значення. Порівняйте зібрану інформацію з описом місця у творі та розгляньте, як автор використовує топонім для створення настрою.

Вправа 13. «Подорож у світ твору»

Завдання: Створіть віртуальну «подорож» у світ літературного твору Ю. Яновського «Майстер корабля», під час якої ви можете досліджувати місце та персонажів, використовуючи їхні імена та інформацію про них.

Вправа 14. «Аналіз імені автора»

Завдання: Дослідіть ім'я та біографію автора твору «Майстер корабля». Розгляньте, чи існують особливі критерії вибору автором імен головних персонажів. З'ясуйте, як літературно-художнє ім'я може вплинути на тлумачення сюжету роману.

Вправа 15. «Створення антропонімів для нових персонажів»

Завдання: Створіть нових персонажів для твору «Майстер корабля» та надайте їм імена. Обговоріть, чому ви обрали саме ці імена та як вони відображають характери цих персонажів.

Для збільшення зацікавленості та активності учнів під час навчання вчителів важливо обирати ефективні та цікаві методи взаємодії з дітьми. Один із способів підготовки до уроку – це створення його плану-конспекту, який дозволяє чітко структурувати проведення заняття. Цей інструмент допомагає підібрати необхідні методичні матеріали для кожного етапу уроку, а також готувати педагогічні коментарі для всіх видів навчальної діяльності.

Тож ми пропонуємо власну розробку уроку, спрямованого на навчання ономастики в 10 класі, з теми «Топоніміка й ономастика у складі української мови» (Див. Додаток). Ілюстративним матеріалом уроку слугує ономастикон роману «Майстер корабля» Ю. Яновського, його учні профільної школи будуть вивчати в курсі української літератури в 11 класі, тому вважаємо таку інтеграцію двох предметів царини філології успішною. Запропонований план-конспект уроку вміщує в себе різноманітні методи навчання, має цікавий дидактичний матеріал для вивчення онімів. Крім того, за потреби

може бути доповнений будь-якою вправою з цього розділу роботи. Застосування представленої розробки на уроках лексикології сприятиме формуванню понять ономастики в десятикласників.

Отже, розробляючи дидактичні матеріали для навчання ономастики, можна використовувати різноманітні види вправ задля зацікавлення учнів та утримання їхньої уваги. Уважаємо доречним залучати в роботу матеріали з текстів української літератури, адже це дозволяє не лише розширити результативність, а й познайомити учнів з поняттям художнього оніма. Під час розробки запропонованих вправ ми керувалися функційно-стилістичним підходом до навчання ономастики.

Висновки до третього розділу

У Програмі з української мови для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів 10–11 класів (філологічний напрям, профіль – українська філологія) відведено час на засвоєння теми «Топоніміка й ономастика у складі української лексики» (10 клас), однак у рекомендованих Міністерством науки і освіти України підручниках уміщено недостатню кількість навчально-методичного матеріалу для вивчення ономастики за функційно-стилістичним підходом, а це своєю чергою не сприяє успішній реалізації особистості в сучасному інформаційному суспільстві.

Спираючись на функційно-стилістичний підхід до навчання ономастики, ми запропонували різноманітні дидактичні матеріали у вигляді власних вправ із яскравими назвами, що запам'ятовуються, зокрема «Оповідач», «Моє ім'я», «Майстер корабля», «Сценарист» та ін. Деякі з них містять матеріали з текстів української літератури, адже це дозволяє не лише розширити результативність практичної роботи, а й познайомити учнів з поняттям художнього оніма.

Для збільшення зацікавленості та активності учнів під час навчання

вчителів важливо обирати ефективні та цікаві методи взаємодії з дітьми. Тож ми пропонуємо розробку уроку з теми «Топоніміка й ономастика у складі української мови», ілюстративним матеріалом якого слугує ономастикон роману «Майстер корабля» Ю. Яновського (вивчається в курсі української літератури в 11 класі). Такий підхід забезпечує інтеграцію двох предметів царини філології.

ВИСНОВКИ

Сутність функційно-стилістичного підходу до навчання мови базується на взаємних зв'язках функціональної стилістики з іншими розділами мовознавства в курсі української мови за програмами середньої освіти.

Галузь ономастики ще молода, вона має багато невирішених проблем, зокрема в царині етимології назв, нормативності дериваційних процесів, стилістичних функцій онімів, прагматики імен, дібраних або сконструйованих авторами художніх текстів. Загальна ономастика є розділом мовознавства, що вивчає власні назви. У свою чергу літературна ономастика досліджує оніми, використовувані в художніх текстах, як важливі компоненти його семантичної структури та організації. Уведення художніх онімів у канву літературних творів є цілеспрямованим, сприяє кращому розкриттю ідей автора.

У середній школі учні опановують поняття ономастики на уроках лексикології, де вони вчаться коректно вводити власні назви у свої висловлювання, будувати речення з використанням онімів різних семантичних груп, з'ясовують функційне навантаження художніх онімів та прагматичну мету їхнього вживання в контексті літературних творів.

Під час вивчення онімів у профільній школі важливо дотримуватися лінгводидактичних принципів. Для навчання ономастики виправдано застосовувати компетентнісний, особистісно орієнтований і діяльнісний підходи, які визнані пріоритетними в рамках концепції Нової української школи та відповідають Державному стандарту базової та повної середньої освіти. Методичною основою для вчителя можуть бути різноманітні педагогічні методи, як-от: розповідь, бесіда, мовне спостереження, робота з підручником тощо.

Роман С. Процюка «Під крилами великої матері. Ментальний Майдан» є суспільно-історичним твором, присвяченим опису подій Євромайдану. У ньому письменник створює систему літературних онімів, а далі, спираючись

на закладений потенціал імен, використовує їх для відображення історичних і суспільних подій в Україні. Оними, а найчастіше автор оперує антропонімами та топонімами, забезпечують ефект присутності, загострюють відчуття відповідної психологічної атмосфери.

Антропоніми в цьому романі виконують важливу стилістичну роль: вони допомагають уявити цілісну й органічну картину розгортання подій, дозволяють чітко схарактеризувати головних персонажів, відтворити їхню поведінку та думки. У тексті трапляються антропоніми різних груп, зокрема релігійні імена, власні назви міфологічних персонажів, літературних героїв, імена політичних діячів, історичних постатей, учених та письменників.

Письменник надає антропонімам більшого семантичного навантаження, використовуючи їх для створення образу України та вираження української ідентичності. Також у романі непоодинокими є лексеми, за допомогою яких автор акцентує на національному характері персонажів, крім того, чисельні демінутивні форми імен забезпечують тексту емоційність.

Роман «Майстер корабля» Ю. Яновського, який вивчається в 11 класі, вважають першим українським мариністичним романом про кінематографічне мистецтво ХХ століття. У ньому створено атмосферу модернізму, використання в тексті антропонімів, власне, допомагає письменнику експериментувати з уявою читачів і підтримувати ігровий характер цього мистецького руху. Автор конструює вигадані імена, а також використовує реальні антропоніми (архаїчні та сучасні імена суб'єктів), за їх допомоги відбувається розвиток наративу й характеристика персонажів.

У романі «Майстер корабля» топоніми підпорядковуються загальному контексту твору, вони утворюють географічний простір за сюжетною лінією, таким чином впливають на організацію художнього тексту. Натомість у романі «Під крилами великої матері. Ментальний Майдан» автор використовує їх не в прямому значенні, а надає їм нові конотації; формує сприйняття сюжетної лінії, звертаючи увагу на історичну важливість деяких місць (наприклад, Київ, Майдан). Це допомагає підкреслити їхню значущість

та вплив на художньо інтерпретовані події. І С. Процюк, і Ю. Яновський використовують топоніми як засіб для підсилення локальних характеристик у відношенні «персонаж – місце подій» та підтримки сюжету.

Програма з української мови для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів 10–11 класів (філологічний напрям, профіль – українська філологія) Л. Мацько, Т. Груби, О. Семеног, Т. Симоненко в змісті навчального матеріалу 10 класу подає тему «Топоніміка й ономастика у складі української лексики». У підручнику авторського колективу, очолюваного С. Караманом, наведено визначення понять «ономастика» та «топонім», представлено одну вправу на з'ясування учнями походження топонімів, а у підручниках для 10 та 11 класів А. Ворон та В. Солопенка не міститься жодних відомостей або матеріалів, пов'язаних з ономастикою. Із цього можна зробити висновок, що підручникам, рекомендованим Міністерством освіти і науки України, бракує достатнього методичного забезпечення для вивчення ономастики.

На матеріалі нашого дослідження ми, використовуючи метод проєктування, розробили різноманітні дидактичні матеріали для засвоєння ономастичних знань, представили апробовану систему навчальних вправ. Деякі з цих завдань містять текстовий матеріал з української літератури, оскільки такий підхід не лише розширює результативність практичної роботи, але й дозволяє ознайомити учнів із поняттям художнього оніма. В основі цих розробок лежить використання функційно-стилістичного підходу до вивчення ономастики. Запропоновано урок на тему «Топоніміка та ономастика в українській мові», який ілюструє різноманітні методи навчання і включає цікавий ілюстративний матеріал для вивчення онімів, його практичне впровадження можна здійснювати під час освітнього процесу в профільній школі.

Отже, застосування функційно-стилістичного підходу, орієнтованого на текст, під час вивчення художньої ономастики у профільній школі є дієвим, розвиває в учнів вміння моделювати власні зв'язні висловлювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Белей Л. О. Літературно-художні імена-символи. *Культура слова*. 1986. Вип. 46–47. С. 63–67.
2. Белей Л. О. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
3. Белей Л. О. Українська літературно-художня антропонімія кінця XVIII–XX ст. Ужгород, 1996. 393 с.
4. Богдан С. К. Методи й методика лінгвостилістичних досліджень: методичні рекомендації для слухачів і керівників секції української мови. Луцьк, 2011. 28 с.
5. Вегеш А. І. Проблеми української літературно-художньої антропоніміки. URL : <https://bit.ly/3nYDsSm> (дата звернення: 01.04.2023).
6. Вербич С. О. Сучасна українська онімна лексика: функціональний аспект. *Вісник НАН України*. 2008. № 5. С. 54–60.
7. Голуб Н. Б. Ситуативний метод на уроках української мови в школі. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 7. С. 18–23.
8. Греков В. О. Роль ономастики у навчанні та вдосконаленні навиків перекладу. *Молодий вчений. Серія : Філологічні науки* : зб. наук. пр. Чорноморськ : Вид-во ЧНУ ім. П. Могили, 2018. № 9 (61). С. 94–100.
9. Державний стандарт базової та повної середньої освіти. URL : <http://surl.li/szlx> (дата звернення: 25.02.2023).
10. Дзира Я. І. Ономастика. URL : <https://bit.ly/3E0RLM1> (дата звернення: 02.04.2023).
11. Дудик П. С. Стилїстика української мови : навч. посіб. Київ : Академія, 2005. 386 с.
12. Закон України «Про загальну середню освіту». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14> (дата звернення: 17.02.2023).
13. Етимологічний словник української мови. В 7 т. Т. 4 : Н – П / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Наукова думка, 2003. 657 с.

14. Етимологічний словник української мови. В 7 т. Т. 4 : Н – П / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Наукова думка, 2003. 657 с.
15. Желєзняк І. М. Антропонім. *Велика українська енциклопедія*. URL : <https://bit.ly/3rffaWp> (дата звернення: 17.03.2023).
16. Калінкін В. М. До визначення статусу поетики оніма як наукової дисципліни. *Проблеми слов'янської ономастики*. Ужгород, 1999. С. 53–58.
17. Калюта В. О. Становлення і розвиток літературної ономастики. URL : <https://bit.ly/3lfnC4m> (дата звернення: 13.04.2023).
18. Карпенко О. Ю. Літературна ономастика : зб. статей / за ред. О. Ю. Карпенка. Одеса : Астропринт, 2008. 328 с.
19. Карпенко О. Ю. Ономастичні міркування. *Записки з ономастики Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова* : зб. наук. пр. Одеса, 2005, Вип. 9. С. 11–17.
20. Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. *Записки з ономастики* : зб. наук. пр. Одеса : Астропринт, 2000. Вип. 4. С. 68–74.
21. Ковальська Н. А. Ономастичний простір паремій. *Мова і культура*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2005. Вип. 10. Т. 2 (102). 304 с.
22. Колоколова Л. І. До питань стилістичної ономастики. *Українське мовознавство*. 1975. № 3. С. 68–74.
23. Кучеренко І. А. Підходи до навчання української мови – стратегічні орієнтири сучасної мовної освіти. URL : <http://surl.li/iqdx1> (дата звернення: 13.03.2023).
24. Кучеренко І. А. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі : монографія. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. 410 с.
25. Лабінська Г. М. Топоніміка : навч. посіб. Львів : Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2016. 274 с.
26. Литвин Л. В. Ономастичний простір художнього твору і типи власних імен. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ, 2001. № 5. С. 124–128.

27. Лучик В. В. Актуальні напрями української ономастики. *Записки з ономастики* : зб. наук. пр. / за ред. Ю. О. Карпенка. Одеса : Вид-во ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2011. Вип 14. С. 126–130.

28. Малюга Н. М. Використання власних назв у художньому тексті: суб'єктивний погляд на об'єктивну дійсність. *Література. Фольклор. Проблеми поетики* : зб. наук. пр. Київ, 2006. Вип. 25. С. 235–240.

29. Малюга Н. М. Мотивація літературно-художніх антропонімів. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2011. Вип. 16. С. 389–392.

30. Мамчур Л. І. Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи : монографія. Умань : Візаві, 2012. 449 с.

31. Мацько Л., Семенов О. Компетентнісні підходи і програмні засади в навчанні української мови в 10–12 класах середньої школи (профіль – українська філологія). *Українська мова в освітньому просторі*. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. С. 44–60.

32. Мельник Г. І. Міркування про теоретичні засади літературної ономастики. *Записки з ономастики*. Одеса, 2008. № 11. С. 20–28.

33. Мельничайко В., Пентилюк М., Рожило Л. Удосконалення змісту і методів навчання української мови. Київ : Рад. шк., 1982. 216 с.

34. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2005. 400 с.

35. Можарова Т. М. Стилiстичні функції онiмії поетичного тексту. *Лiнгвістичні дослідження*. 2011. Вип. 31. С. 162–169.

36. Нова українська школа. URL : <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 10.02.2023).

37. Олійник Т. С. Семантичні та функціональні характеристики символічних власних імен в сучасній англійській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 – германські мови. Київ, 2001. 21 с.

38. Омельчук С. А. «Підхід до навчання» як базова категорія сучасної

лінгводидактичної науки. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 2. С. 2–7.

39. Омельчук С. А. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців. Київ : Києво-Могилянська академія, 2019. 367 с.

40. Пентилюк М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики. Київ : Ленвіт, 2011. 210 с.

41. Пентилюк М. І. Робота із стилістики в 8–9 класах. Київ : Рад. шк., 1989. 112 с.

42. Пентилюк М. І. Теоретичні основи навчання стилістики в середній школі : автореф. дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02 – методика навчання української мови. Київ, 1996. 55 с.

43. Прагматична спрямованість власних назв у художньому тексті: *Методичні вказівки до спецкурсу* / укладач О. Ю. Карпенко. Одеса, 1988. С. 9–10.

44. Таранова Н. Б. До питання про класифікацію топонімів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. М. Гнатюка. Серія : Географія*. Тернопіль, 2015. № 2. С. 15–20.

45. Сколоздра О. Літературно-художня ономастика як предмет вивчення в школі. *Вісник Львівського університету. Серія : Філологія*. Львів, 2010. Вип. 50. С. 355–360.

46. Торчинський М. М. Функції власних назв у художньому мовленні. *Науковий часопис Київського національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова* : зб. наук. пр. / за ред. А. П. Грищенка. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. Вип. 2. С. 295–301.

47. Українська мова 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів / Л. Мацько, Т. Груба, О. Семенов, Т. Симоненко. *Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки України*. 2017. № 12. С. 3–73.

48. Українська мова (профільний рівень). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / Караман С. О., Горошкіна О. М.,

- Караман О. В., Попова Л. О. Харків : ТОВ «Видавництво «Ранок», 2018. 272 с.
49. Українська мова (профільний рівень). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Караман С. О., Горошкіна О. М., Караман О. В., Попова Л. О. Харків : ТОВ «Видавництво «Ранок», 2019. 274 с.
50. Українська мова (профільний рівень). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / Ворон А. А., Солопенко В. А. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2018. 273 с.
51. Українська мова (профільний рівень). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Ворон А. А., Солопенко В. А. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019. 273 с.
52. Універсальний літературний словний-довідник / за ред. С. Олефіренко. Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2007. 432 с.
53. Ханмагомедов Х. Л. Географічний фактор у топонімії. *Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Серія : Філологічні науки* : зб. наук. пр. Івано-Франківськ : Вид-во ПНУ ім. В. Стефаника, 2011. Вип. 29–31. С. 31–35.
54. Худаш М. Л. До питання класифікації українських прізвищевих назв XIV–XVIII ст. Київ : Наук. думка, 1977. 236 с.
55. Худаш М. Л. З історії української антропонімії. Київ : Наук. думка, 1977. 240 с.
56. Шелехова Г. Т. Сучасні підходи до навчання рідної мови в загальноосвітній школі. *Українська мова і література в школі*. 1998. № 1. С. 8–12.
57. Chalker S., Weiner E. *The Oxford Dictionary of English Grammar*. London : Oxford University Press, 1994. 448 p.
58. Greenbaum S., Weiner E. *The Oxford Reference Grammar*. London : Oxford University Press, 2000. 410 p.
59. Wolfram S. *Philosophical Logic: An Introduction*. London and New York : Routledge, 1989. 308 p.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Процюк С. Під крилами великої Матері. Ментальний Майдан. Брустурів : Дискурсус, 2015. 240 с.
2. Яновський Я. Майстер корабля. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=54> (дата звернення: 15.05.2023).

ДОДАТОК

Конспект уроку (10 клас)

Тема: «Топоніміка й ономастика у складі української мови».

Тип уроку: урок засвоєння знань.

Мета: вивчити і закріпити знання ономастики; продовжити введення нових різновидів онімів; повторити поняття «лексикологія», «лексика», «ономастика», «онім», «антропонім», «топоніміка», «топонім», «власна назва»; удосконалювати вміння підбору лексики та її використання у власному мовленні; розвивати та тренувати навичку розрізнення онімів; розвивати учнівське мислення, мовлення, уяву; виховувати вміння уважно й толерантно слухати інших; запам'ятовувати інформацію на занятті; прищеплювати любов до рідної мови та літератури.

Завдання: актуалізувати знання учнів з теми «ономастика» та поглибити їх знаннями про антропоніми та топоніми, практично застосувати ці знання, розвинути мовленнєві здібності.

Очікувані результати: суб'єкт освітнього процесу здатний чітко розрізняти поняття ономастики «антропонім» та «топонім», виявляє їх у текстах, дотримується правил їх уживання, усвідомлює роль функціонування та правильного вживання зазначених видів онімів.

Обладнання: підручник (С. Караман, О. Горошкіна, О. Караман, Л. Попова. Українська мова: підруч. для 10 класу закладів загальної середньої освіти), уривки роману «Майстер корабля» Ю. Яновського на картках, таблиці.

Методи: бесіда, інтерв'ю, мозковий штурм, робота з таблицями, художнім текстом, підручником.

Перебіг уроку

I. Організація класу на навчальну діяльність.

Перевірка присутності, налаштування на працю та робочий лад.

Вчитель: Доброго дня! Сідайте! Як ваш настрій? Сьогодні нам треба буде плідно попрацювати, тому нам варто згадати нашу асоціативну

формулу.

УРОК+3

У-увага, Р-робота, О-організованість, К-комунікабельність, З-знання.

Формула допоможе не тільки успішно працювати на уроці, але й проявити себе в житті.

II. Перевірка домашнього завдання.

III. Мотивація навчальної діяльності.

Вчитель: Уважно прочитайте цитату: «Імена – це не просто слова, це ключі, які відчиняють двері до історії, культури та ідентичності». Як ви її розумієте?

Отриманні на сьогоднішньому уроці знання дуже важливі, тому що імена, зокрема власні, часто відображають історію, традиції та культурні особливості людства.

IV. Повідомлення теми і мети уроку.

Вчитель: Шановні учні! Сьогодні в нас урок, присвячений цікавим пластам лексики нашої рідної мови – власним назвам. Тема уроку «**Топоніміка й ономастика у складі української мови**» є важливою для розуміння історії та культурного спадку нашого народу. Тож давайте разом дослідимо ці мовні одиниці, що є специфічними накопичувачами пам'яті, та розкриємо їхнє значення для нашої мови і суспільства.

V. Актуалізація опорних знань і вмінь.

Вчитель: Пропоную вам відповісти на запитання, які допоможуть актуалізувати ваші опорні знання і перевірити рівень підготовки до сьогоднішньої теми. Це корисний спосіб з'ясувати, як добре ви розумієте вивчений раніше матеріал і наскільки готові до подальшого навчання.

Мозковий штурм:

1. Що таке власні назви і як вони відрізняються від загальних?
2. Дайте приклади українських власних назв на позначення людей та територій.
3. Як виникають нові слова в українській мові та як цей процес

називається?

4. Чому важливо дотримуватися правильного написання власних назв?

5. Які основні функції виконують власні назви в мові та комунікації?

6. Як ви використовуєте знання про власні назви в повсякденному житті й навчанні?

7. Які аспекти історії, культури та географії ви можете дізнатися, досліджуючи власні назви?

8. Як власні назви можуть впливати на структуру речення та його семантику?

9. Яким чином ви визначаєте коректність написання власних назв?

10. Як ви вважаєте, у чому полягає важливість вивчення власних назв у мовному освітньому процесі?

Вчитель: Ви продемонстрували високий рівень підготовки до уроку і розуміння поняття власних назв, тож пропоную продовжити вивчати їх безпосередньо в межах сьогоднішньої теми.

VI. Засвоєння нових знань.

Вчитель: Ономастика – це вчення про імена людей, місць, різноманітні власні назви. Вона вивчає, як імена формуються, як вони пов'язані з історією, культурою та мовою.

Важливо знати, що імена мають велике значення і потужний потенціал. Вони надають ідентичність кожній людині, місцю чи речі. Ми сьогодні дізнаємося, як вивчати та розуміти імена, як вони пов'язані з історією та культурою і як правильно вживати їх у мовленні. Ми розглянемо такі види імен, як антропоніми та топоніми. Але спочатку ознайомимося з визначенням ономастики в підручнику.

Погляньте на запропоновану таблицю, прочитайте визначення цих двох понять:

Антропонім	Топонім
Ім'я людини, індивідуальна	Назва місця, географічна назва, яка вказує

назва конкретної особи: особисті імена, прізвища, псевдоніми тощо.	на конкретний географічний об'єкт, такий як: місто, село, річка, гора, острів тощо. Використовується для ідентифікації та локалізації географічних об'єктів.
--	--

Вчитель: Ці терміни важливі для вивчення ономастики, оскільки вони вказують на різні типи назв, які ми використовуємо в повсякденному мовленні та досліджуємо для вивчення культури та географії.

Пропоную вам назвати по кілька прикладів лексичних одиниць до запропонованих визначень.

VII. Формування умінь і навичок.

Вправа «Дослідники»

Вчитель: На партах у кожного з вас є картка з підготовленим текстом. Це різні уривки з роману Юрія Яновського «Майстер корабля», який ви будете читати в 11 класі. Перегляньте свій уривок та випішіть із нього по 5 власних назв на позначення антропонімів та топонімів.

Запитання для обговорення:

Які імена вас найбільше зацікавили? Як вони впливають на ваше сприйняття уривку? Як топоніми з тексту відображають культурні особливості різних народів?

Вправа «Персонажі»

Вчитель: Ви ще не знайомі з героями обраного роману. Ось лише деякі їхні імена: *То-Ма-Кі*, *Сев*, *Тайах*, *Богдан*. Спробуйте самостійно подумати над семантикою та походженням цих імен. Чи погодитесь ви з моєю думкою про те, що без знань тексту та етимології цих антропонімів можна здогадатися про значення лише одного імені? Якого? Так, це ім'я Богдан, тому що воно має слов'янське походження та є зрозумілим для нас, носіїв української мови.

Давайте ж розглянемо більш детально інші:

То-Ма-Кі	Це прізвище головного героя, яке утворилося від виразу
-----------------	--

	«Товариш Майстер Кіно».
Сев	Можливе скорочення від імен Севастьян, Севаріан, Всеволод.
Тайах	Антропонім, що утворився від топоніма «Таях-Кюель» з якутської мови, що означає назву озера в Республіці Саха (Якутія).

Вчитель: чи пригадуєте ви випадки з української мови, коли топонім став антропонімом чи навпаки? Назвіть ці лексеми.

Вправа «Топоніми»

Вчитель: Перед вами маршрут Тайах. Чи знаєте ви, що означають ці топоніми? Країни, міста чи інші географічні об'єкти? Запишіть та поясніть ті, які знаєте. З іншими я вам допоможу.

Кафа, Генуя, Коломбо, Ротіоїно, Берлін, Мілан, Релінгтон, Ріо, Мілан, Комо, Павія.

Вчитель: очевидно, що героїня багато подорожує й любить це. А які б українські міста ви порадили їй для ще однієї подорожі?

Вправа «Шукачі»

Вчитель: Неправильно написані власні назви можуть спричинитися до непорозумінь у комунікації, тому важливо бути уважними при написанні онімів. Будь-ласка, розгляньте написане та виправіть помилки в запропонованому тексті:

Майкл і Джейн подорожують з Манчесттира до Паріжа на свій медовий місяць. У Римі вони відвідали колізей і вражались його величністю. Майкл купив для Джейн сувенір у мадриді, який нагадує їм про їхню подорож. Після декількох днів у Барселонні, вони побачили виставу, в якій головну роль виконував видатний актор Роман Петров. Після відпочинку в Амстирдамі, Майкл і Джейн повернулися до Манчесттира, де їхні друзі чекали на них з нетерпінням.

Вчитель: за необхідності скористайтесь правилами з Українського правопису (розділ IV Правопис власних назв) за запропонованим посиланням:

VIII. Підсумки уроку.

Вчитель: Дорогі учні, сьогоднішній урок про ономастику загалом та топоніміку зокрема був дуже важливим для вашого розвитку й розширення знань. Не забувайте, що правильне вживання власних назв є складником мовної культури, сприяє ясній та точній комунікації. Тепер ви готові до використання цих знань у практичній діяльності та вдосконалення своєї мовленнєвої майстерності.

Бажаю вам подальших успіхів у вивченні мови. Завжди пам'ятайте про потребу правильного вживання власних назв. До зустрічі на наших майбутніх уроках!

IX. Рефлексія.

Вчитель: А тепер відповідно до своїх почуттів і вражень спробуємо продовжити речення за поданим початком:

Я сьогодні навчився / -лася...

Мені видалося легким...

Мені здалося складним...

Мені сподобалося...

Я б хотів / -ла наступного разу...

X. Домашнє завдання.

Вчитель: Вашим домашнім завданням буде виконати один проєкт на вибір із запропонованих:

– розпитайте батьків або старших родичів про походження їхніх імен та місць, пов'язаних з історією роду, та зробіть коротку генеалогічну карту;

– оберіть твір української літератури і виокреміть у ньому топоніми та антропоніми, дослідіть, як вони взаємодіють із сюжетом та характерами

персонажів;

– оберіть улюблену книгу, фільм або серіал і дослідіть імена героїв.

Чому автор обрав саме такі антропоніми та яке їхнє значення?

– оберіть певне місце на карті України (місто, село, півострів тощо) та дослідіть його топонімічні назви, знайдіть інформацію про їхнє походження, історію та вплив на культуру регіону.